

Umetnik

Umetnik



SLOVAN

MESEČNIK
ZA KNJIŽEVNOST
UMETNOST IN
PROSVETO

VI. - 1908 - X.

S.M.



VSEBINA.

Petruška: Nove pesmi	291	Kette Dragotin: Poezije. Ljudska izdaja. — Abditus: Re-formacija in socialni boji slovenskih kmetov. — Prijatelj dr. Ivan: O kulturnem pomenu slovenske reformacije. — Kipling Rudyard: Džungla. — † Žemčužnikov Al. Mih.
Milan Pugelj: Škrat	293	
Ante Beg: Po slovanskem jugu	299	
Rusmir: V samoti	300	
Jakob Dolinar: Iz devete dežele	301	
Jos. Premk: Jutro	304	
Dr. Ivo Šorli: Barčica po morju plava	305	
Janko Podgorjanski: Slovenska literatura v knjižnicah naših srednjih šol	308	
Ivan Nezvan: Nemi pozdravi	311	
Josip Premk: Cilji	311	
Ivan Steklasa: Matija Grbič	312	
Listek	316	
Književnost: Grafenauer Ivan: Zgodovina novejšega slovstva. — Kallidasa: Sakuntala. — Trdina Janez: Bajke in povesti. —		
Glasba: Krek dr. Gojmir: Novi akordi. — Aljaž Jakob: Me-šani in moški zbori. — Prelovec Zorko: Idrijske narodne pesmi.		
Umetnost: Trubarjev spomenik.		
Naše slike: Bukovac Vlaho: Grof Janko Draškovič. — Vojteh Prellsig: Moja zvezda. — R. Schlosser: Iz pravljice. — Dubrovnik. — Ferd. Staeger: Dekorativen paneau. — H Schwaiger: Študija. — Karel Kubeš: Dekorativen paneau. — Marija Jurič-Zagorka. — Anton Slaviček: Staro me-stece.		

Listnica uredništva.

Vsem mnogobrojnim g. g. pošiljateljcem **rokopisov**: Kar je porabnega, pride polagoma na vrsto. — **F. P., Litija**. Oblika nedostatna, jezik poln slovničnih hib. — **Josip Josipov**: Nadaljujte! Med plevami je nekaj zrna. — **A. D-k, Rudol-fovo**. Nič. — **Ksenij V-n**. Postalni ste prozaični! Izbirajte in bodite sami sebi najstrožji kritik!



Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom**: Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. u



VLAHO BUKOVAC: GROF JANKO DRAŠKOVIĆ.





PETRUŠKA:

NOVE PESMI,

KURGAN.

Iz stepe nogajske se dviga kurgan,
globoko pod njim je kazak pokopan.

O, koliko glav je tatarskih snel
in koliko dev basurmanskih zajel!

A prišel i zanj je plačila dan,
in pal je, zadet v srce, ataman.

Kazaki so ga pokopali s častjo,
visoko nasuli na grob so zemljo,

da nič ne bi slišal, da sladko spal
tam v stepi bi daleč od rodnih tal.

Zdaj veter v travah na mogili šumi,
o dobrem kazaku ljudem govori.

ANA.

Večer je tih bil, poln neznane boli
je padal mrak po širnem svetnem polji,
in sredi žita pisane cvetlice
so že zaspane nagnile glavice.

Po stezi med pšenico sam sem šel
in v mislih tebe, Anica, imel:
Čez solnčno polje šla si kot kraljica,
ko mak žarela so ti rožna lica.

Proč sanje! Bol mi je brez mej, brez mer —
skovir je zaskovikal v tih večer.

V SAMOSTANU.

V zvezdah nebo.
V noči srebrni
v obleki črni
menihi gredo.

Zvona doneči glas,
lučic migljanje,
molitev šepetanje
v polnočni čas.

Mir naokrog
poln sladkosti,
poln skrivnosti
prihaja Bog.

Kaj stojiš in strmiš,
duša neverna?
milost neizmerna
je tu, padi pod križ!

V zvezdah nebo.
V noči srebrni
v obleki črni
menihi gredo.

PRIČAKOVANJE.

Vijolični svit je po nebu razlit,
v tugo se je narava odela —
ah, solnce zašlo je za daljnjo goro,
kraljica je noč prihitela.

In duša je vsa tako žalostna,
kot še nikdar nikoli ni bila,
neznano gorje mi stiska srcé,
bojazen se vanj je vselila.

Ne boj se, srce, te črne temé,
in žalostna duša, ne plakaj,
saj pride spet dan na zeleno plan,
zato ne obupaj in čakaj!

PESNIKOV EPITAF.

Dokler sem na svetu živel,
vsak pisar mi bil je raven,
ko umrl sem, pa naenkrat
pesnik sem postal preslaven.

Dokler živel sem, še koščka
kruha niso z voljo dali,
zdaj sem mrtev, in vsi radi
bi me v zlatu zakopali.



R. SCHLOSSER (ŠOLA PROF.
JAK. SCHIKANEDRA):
IZ PRAVLJICE.

MILAN PUGELJ:

ŠKRAT.

I.

Pavlinka spi v svoji čumnati. V kotu nasproti okna stoji njena postelja, nad njo visi podoba majhnega fantička, ki kleči in moli, dalje od vzglavja tik stene leži po dolgi in široki skrinji razmetana bela in pisana obleka; skozi okno, ki je zagrnjeno z rdečo zaveso, silijo v izbo prvi žarki poletnega solnca, ki se dviga zunaj že za moža visoko nad vzhodnimi gorami, razliva na vse strani svojo toploto in svetlobo, sije in greje in zori rast polj in njiv in travnikov.

Vas, ki je spala skozi noč tiho in sladko spanje, se drami, oživlja, oglašča z vsemogočimi

glasovi. Vse križem pojo petelini, njihovo petje reže zrak kakor vesela nanila, od vseh strani plava zategnjeno mukanje živine, ki je lačna in žejna in si želi na pašo in na vodo, ovce mekečejo, psi lajajo tu z visokim, tam z nizkim in oblastnim glasom. Kmetje se kličejo med seboj, priganjajo tuintam živino, ki vozi po razdrapani cesti stare in škripajoče vozove.

Mati že rogovoli po peči, oče hodi po veži, dopoveduje ji nekaj, kar ji ne gre v glavo. Hlapec Jure se jezi prav pod oknom nad telico, ki ne mara poslušati njegovih opominov.

„Glej jo! H—e —ej! Kam te pa nese! Bog

ti dal zdravja! Mlada si, pa si neumna! Glej jo! Ho—o—oj!”

Pavlinka leži na levi strani, k oknu je obrnjena, ustne ima nalahko odprte tako, da se vidi skozi rdečo in sočno špranjo belina srebrnih zob. Oči so zaprte, dve vrsti dolgih črnih in žametnih trepalnic sta strjeni v eno samo in močno kakor ozka ščet; majhni rahlo izpodkroženi nosnici pri globočjem vzdihljaju strepečeta, mlade, na desni strani razgaljene grudi se vzpno kakor bi se jih polastilo nenadno hrepenenje, roke, sklenjene pod obrazom, se stegnejo ob okroglem in polnem životu. Vse telo se nenadoma razživi, premakne se vznak, trepalnice se zganejo, dvigajo se počasi, skoraj strahoma, v nizek in moten strop se upro velike, vlažne in modre oči.

Zunaj pred hišo izganja pastir Martinek iz staje ovce in koze, čuje se, kako žvižga po zraku njegov bič, tudi njegova pesem, ki je vedno čista in jasna kakor petje zvonov, se že razliva po dvorišču, plava v izbo in sili v Pavlinkina majhna in rožnata ušesa.

„Hrepenenje, hrepenenje,
to me umorilo bo!” —

Pavlinka trepa počasi s trepalnicami, mane jih z drobnimi in zagorelimi rokami, izkuša se izmotati iz sanj, ki jo še napol omamljajo, ločiti jih izkuša od pravega življenja, od tistega dogodka, ki se je dogodil v resnici.

Sinoči je bilo; pozno v noč je potrkal na okno, čisto nalahko, skoraj plaho. Menda se je bal ljudij, morda očeta in matere, morda nje same, da bi se ne odzvala, da bi ne štopila k oknu in ga pozdravila. Mesto tople govorice, mesto sladke ure bi se razlila po prsih užaljenost, morda sovražstvo in jeza, morda samo žalost, ki spi skrita v dnu duše in ne sme nikoli na dan. No, to se ni prigodilo. Že njegovo roko je poznala, ki se je prikazala v mesečini na oknu, že njegov korak, ki je zašumel pridržan po pesku. Nagloma je vstala, hitela odpirat, gledat njegove oči, ki so se svetile v nekakšnem vročem in nepopisno udanem ognju. Govoriti je hotel, pa so se mu tresle rdeče ustne kakor v mrzlici, poljubiti jo je hotel, pa je komaj z roko dosegel njeno lice. Gledala je vanj, mislila je, spoznala, da se ni izpremenil. Tak je, kakor je bil takrat pred letom, tisto jesen ob trgatvi, ko sta sedela sama za šumljajočo brajdo domačega vinograda. Vesela noč je vladala tedaj, od vseh strani so begali glasni in radostni vriski, komaj so imele prostora razposajene pesmi, da so se umikale druga drugi v gosti temini, komaj je bilo mogoče razbrati glas starca od glasu mladca, ko je oba tako zazživilo

sladko vino, razgrela kri, da je plala po mladih žilah kakor po starih. Človeku se je zdelo, da prepeva vsa gora. Kar sama da vriska, med brajdami skrita usta nenadoma odpre, tu zakriči, tam zapoje, tam zakliče do neba, kakor bi iskala moža in vabila zvezde v svoje svate.

Vse je bilo vinjeno, vse je bilo pijano, tudi njen oče, ki jo je pripeljal seboj na goro. Tam od zidanice sem je našel med brajdami do nje pot glas njegove hreščeče govorice in nizki bas, posvečen majoliki, ki je zunaj lepo pisana, znotraj polna do roba in ki jo naj Bog živi do konca vse dni. S Pogačarjem se je menil, s ključarjem iz sosednje vasi, ki ima doma tako ženo, da mu ni nikoli dovolji.

„Enega otroka je zadušila, enega spravila z zdravljenjem v grob, tretje je umrlo, predno se je rodilo! Motovilo, ti pravim, za nadlego pri hiši in za pokoro! Dobro ženo imaš, Andrej, Bog blagoslovi tebe in Terezo! — Da bi jaz imel tako—o! — Pij, daj, nastavi majoliko, nagni, saj znaš požirati!” —

Pogačar je govoril in vpil, da se je razlegalo po vsi gori, oče je pel z nizkim in votlo donečim basom, kakor bi ga ne slišal, Pavlinka je hodila med brajdami, napol sanjala, nečesa želela, nekam skoro hrepenela, in želje in hrepenenje — vse je bilo brezizrazno, vse negotovo, neodločno, neizpoznano, kakor sanje, ki se rode iz neznanih vzrokov, padejo na dušo o polnočnem času, izginejo do jutra, nejasne, nedognane kakor pogled v bodočnost.

Noč veselja se je širila naokrog, noč življenja, starci so se pomladili, zaljubljene pesmi so peli, vse o ljubicah, ki nosijo lepe in modre nogavice, ki ošabne prezirajo ljubeče fante, vse o rožicah, ki jih priključijo solnce in pomori slana, o škrjančkih, ki žgole v višavah in slavijo stvarnika, o konjičkih, ki škrbljajo, ker vince peljajo, ki je silno težko!, ah — vse o lastnih srcih, ki so od ljubezni tako boleča, da ne morejo ljubiti. —

Tam pod brajdo je sedel Janez, mirni in priljudni Končanov Janez iz zadnje hiše v vasi, tih je ždel v črni senci, z rokami oklepal kolena, strmel v temo, v noč, v zvezde, ki je bilo z njimi posuto nebo kakor s cekini.

Razveselila se je — kaj je njega iskala, da se je razradostila?

„Kam si se umaknil, zakaj ne poješ, zakaj ne vriskaš, kje imaš čašo, da piješ in se veseliš?” —

„Zakaj si me užalila?” — jo je vprašal z užaljenim in pobitim glasom.

„Kje, kdaj?” —

„Nazdravljali smo pred zidanico: tam si prezrla moj kozarec!” —

Pomislila je.

„Toliko rok je bilo, toliko kozarcev! Sramovala sem se!” — In po kratkem molku je nadaljevala: „Čakaj! Zadaž stečem, vina prinesem in dve čaši in si nazdraviva: jaz tebi, ti meni!” —

Že je izginila med zelenjem kakor senca, ki šine preko pota, za brajdo so zašumela njena krila, zaškrtali njeni koraki in vse je utonilo v vriskih in pesmih in razkošnem veselju tiste noči. Vsa gora je prepevala iz sto grl, vsa se je iz sto ust smejala, zdravice so plavale in letale po njej kakor nočni metulji.

Pavlinka se je vrnila nemudoma z lončeno posodo in dvema kozarcema, sedla je tik njega na zemljo, mu ponudila čašo, natočila svojo in njegovo do vrhu, postavila lončeno posodo tik sebe na tla in dvignila kupo proti njemu.

„Na tvoje zdravje in na tvojo srečo!” — je rekla. „Da bi ti šlo vse po volji, da bi imel na tem svetu nebesa!” —

Trčila je ob njegov kozarec in poslušala njegove besede, ki so mu šle počasi, nekako siloma in trgoma iz grla.

„Po srcu da bi ti dal Bog, po srcu! Da bi bila ti vse življenje srečna, da bi ne spoznala nikoli hudega, da bi ti bila meni vedno dobra, da bi me ti — —”

Vedno počasneje je nazdravljajal, z vidno težavo so odhajale besede iz njegovih ust, zdelo se je, kakor bi jih trgajal in pulil s silo globoko iz prsi, kakor bi čutil zaradi vsake bolečino. Prenehal je, odložil čašo, skrčil se, z rokami oklenil kolena, naslonil nanje brado in strmel v noč.

„Zakaj si nehal?” — ga je vprašala in se hipoma iznenadila. „Zakaj ne moreš govoriti?” —

Glavo je dvignil, noge je stegnil od sebe, oddihnil se je in roke je sklenil v naročju. Napol se se je obrnil k njej, izpregovoril je z glasom, ki je bil še turobnejši od prejšnjega, čudno votel, top, ubit.

„Ali ti veš, kaj je ljubezen?” —

Pomislila je, odgovorila prijazno, ničesar sluteča: „Pravijo, da se čuti; jaz je še nisem čutila!”

„Jaz jo zdaj čutim!” —

Kakor bi se nekaj iz njega iztrgalo, kakor bi podlegel v hudem boju, kakor bi palil v njegovih prsah ljut in divji in smrtonosen ogenj, tako obupno in temno in bolešno obenem so zazvene njegove besede. In tudi z njo se je dogodilo čudno. Kakor bi se dvignil na dnu duše prej skrit oblaček, razširil bi se, hipoma na vse kraje raztegnil, izpremenil se v omotno, mam-

ljivo meglo, zavil vse vanjo, omamil njeno zavest, orosil oči, odvzel telesu moč, uničil voljo, izročil jo tistemu, ki je sedel v njeni bližini na milost in nemilost.

„Zakaj trepečeš?” — ga je vprašala, ko je čutila njegovo roko v svoji. „Pusti, pusti!” — se je branila — „Tvoje ustne pečejo, vroče so kakor plamen!” —

Čisto tik obeh so peli črički, tik glave, tik ušes, vriski so švigali od vseh strani nenadni bliski iz pušk, pištol in samokresov so se pojavljali iz temine, močni poki so se zaganjali z nekako razkošno drznostjo v višavo in daljavo, se odbijali v sto jekih, združeni v celoto izginjali sredi noči kakor oddaljeno grmenje. Tam od zidanice sem je že zvenel osorni in razdrti Pogacarjev glas, še bolj divji je bil, tako kričav, da bi se ga človek ustrašil!

„Vrag me je motil, da sem jo vzel, vra— a—g! Nekdo mi je urekel, Kljunačka izpod gore, konjederka! Ker sem ob proščenju vrgel pijano iz hiše! Urekla je, zato me je motil vra—ag! Prvega otroka je zadušila, drugega je tako pozdravila, da ga je Bog vzel za angelčka v nebesa, tretje je umrlo, predno se je rodilo!” —

In oče ga še vedno ne poslušaj, še vedno poje svojo zdravico z nizkim in voltodonečim basom, ki se razliva okrog kakor bobneča reka:

„Bratci veseli vsi,

tra-ra-ra-ra, tra-ra-ra-ra!” —

In tik nad njima, ki sta sedela drug tik drugega v sladkem objemu, se je oglašil pastir Martinek, tisti drobni in suhi fant, ki pase ovce in koze in ki ima tako čist glas kakor petje zvonov, kadar vabijo k proščenju:

„Hrepenenje, hrepenenje,
to me umorilo bo!” —

Starci in starke pripovedujejo, kako naglo beži življenje in kako se v njem vse nemudoma izpreminja. Kakor spomladansko vreme: to uro solnce, drugo dež, tretjo sneg. Ali Pavlinka vidi in ve, da je to vse drugače. Da je pretekla od zadnje jeseni, ko se je sestala s svojim ljubljencem ob trgatvi na gori, cela večnost, če je tudi vmes sama zima in spomlad in še davno ni preteklo eno leto. Tudi izpremembe hodijo počasna pota. Dolgi meseci so romali preko srca, vrsta dogodkov jo je žalostila in veselila, pa je vendar ostalo čustvo tako, kakor je bilo. In tudi njega ni izpremenilo življenje. V mestu je bil, kjer se živi vse burneje in vihraveje, kjer so ženske vse lepše, dovtetnejše in razposajenejše, kjer je lahko pozabiti dom, mater, očeta, priprosto deklico, — pa se je vrnil tak, kakor je odšel.

Sinoči je prišel, ob pozni uri je potrkal rahlo na okno, pozdravil jo je s tistim veseljem na obrazu, ki je pravi odsev notranje sreče. In k sebi ga je povabila. Pod oknom je stal, poljubiti je želel njeno lice, pa ga je dosegel komaj z roko. Tako pa se je vzpel skozi okno v sobo, sedel na rob postelje, kjer je ležala, oklepala z rokami njegovo dlan in poslušala njegove šepetajoče besede.

V službi je bil, v velikem mestu je služil v prostrani hiši in pri bogatih ljudeh. Za strežaja je bil, po svetlih in lesketajočih dvoranah je hodil, gledal omamljive čare ženskih lepot, potapljal se v glasove zapeljive in mameče godbe, ki je igrala v dolgih zimskih večerih in nočeh, videl vse razkošno vrvenje bogatega življenja. Živel se je kakor v pravljicah. Vse v zlatu in v srebru, vse v svili in baršunu, vsaka želja je izpolnjena že v hipu, ko se je rodila, vsako hrepenenje potešeno.

In vse v tisti lepoti, v razkošnem hrupu veselih godcev je mislil nanjo, jo videl pred sabo, govoril z njo kakor v sanjah. Skozi bliščeče žarke tisočernih luči je gledal domačo vas, tonečo v zimski noči, spečo v visokih sneženih zametih.

Svojo domačijo je videl, svojo mater, sivo starko, ki kleči v brezdanji zimski temi ob zeleni peči, pol sanja, pol moli in misli nanj in na njegovo srečo. In njo samo je zrl, spečo v njeni tih čumnatih, sanjajočo o njem, ki je daleč in srcu tako blizu. In kakor bi napravljalo življenje ovinke, kakor bi mu prizanašalo in ga varovalo in hranilo njej, tako se ga je izogibalo.

Nekoč — v tistem zimskem dopoldnevu je bilo — je stopila v njegovo izbo mlada in lepa gospodarica, govorila je z njim kakor s prijateljem, pripovedovala, da je njeno življenje, ki se topi vse v zlatu in srebru, vse v svili in baršunu in razkošju, grenko kakor otrov. In da ni v vsej tej svetli in velikaški družbi nikogar, ki bi jo razumel, ki bi imel vsaj toliko srca kakor berač, kadar se smili sam sebi.

Lepa je bila in mlada, kadar se je zganila, je zašumela njena svilena obleka, kadar je dvignila roko, so rahlo zarožljali dragoceni obeski, ki so viseli od zlate zapestnice, vonj, ki se je širil okoli nje, je bil omamljiv in tak, kakor bi legel človek spomladi med grmovje, kjer cveto vse križem ponižne vijolice.

Kako bi priprost človek razumel njo, ki živi v drugem svetu, kjer ni potrebe, ni pomanjkanja in ni skrbi? V drugih krajih je rojeno njeno srce, v drugih odgojeno, nikoli se ne sreča z dušo trpina,

ki hodí svojo težko pot, ki sé bori z življenjem v večnem boju za svoj težkemučni obstanek.

Minilo je tiho zimsko popoldne kakor sanje. Šlo mimo kakor senca, kakor odmev, ki ga meče daljna, nikardosežna, mogoče bogata, razkošna, menda srečna luč.

Čudovit je bil dogodek in temen, pa je šel mimo njega, kakor bi se namenoma izognil. Odšla je lepa ženska, ko je čula, da on že ima svojo srečo. Košček življenja, ki je odbran po njegovi volji, ki mu je namenjen in nanj čaka. Tudi on se je vrnil v domačo vas, da pozdravi svojo mater in dekleta in da pove obema veselo vest o prisluzenem denarju. Sreča se je približala: še majhno truda, še korak in trdno je v rokah, da se ne more izpesniti nikoli.

Pavlinka leži vznak v postelji, roke je prekrizala pod glavo, do polovice razgaljene prsi se enakomerno dvigajo in nižajo, črešnjeve ustnice so nalahko odprte, modre in velike oči strmijo v strop tako pozorno, kakor bi ne zrle nad seboj enolične bele plošče, ampak tiste dogodke, tiste kraje, kjer so se godili, tiste ljudi, ki so jih doživeli in ki se z njimi pečajo njene misli.

Snop žarkov se je razlil po njenem vznožju, svetlika se tam in podrhtava, muhe letajo po njem, zaganjajo se druga v drugo, vzigravajo se, rahlo brenčijo po sobni tišini. Po vasi je življenje glasnejše in glasnejše, od vseh strani prihajajo klici in pogovori kmetov in kmetic, v veži se prereka oče z materjo, mati rogovili po peči, do vrat stopi in potrka:

„Na noge, zaspanka, na noge! In lepo se napravi, ker imamo danes goste!“ —

Pavlinka se počasi prebuja iz misli, sede na postelji, z rokami objame kolena, misli na fanta, na goste, na rožmarin, ki ga je pozabila sinoč na vrtu in je prišla lahko na vse zgodaj do njega koza in ga obgrizla ali kokoš in ga obkljuvala.

Vstaja, umiva se, misli radovedno na goste: praznje se oblači, odgrinja okno in jemlje iz njega šop poljskih rož, ki jih polaga nanje vsako jutro mladi in drobni pastir Martinek.

Oče jo čaka zunaj že sredi veže, pipo drži v ustih, vleče enakomerno in pokoma iz nje, ogleduje Pavlinko, kakor bi jo videl prvokrat v svojem življenju.

„Bo že, mislim, da bo!“ — pravi. „Dovolj je velika in tudi močna je!“ — In ženi govori: „Ti še taka nisi bila, ko sva se vzela: dobro pomnim! Drobna si bila, Reza, kakor konoplja, ki v enem letu doraste!“ —



DUBROVNIK.

Pavlinka ga ne razume in vseeno ji je, ker ve, da se meni oče vsak čas sam s seboj in nikoli nihče ne ve, kaj si dopoveduje.

Mati ji pripravlja zajutrek, z glavo zmajuje in z rameni, včasih pokašlja, malo se nasmeje in se zopet okrene k peči in rogovili po njej z okajenimi burkljami.

Ko je ura devet, pridejo gostje. Samo dva sta: ključar Pogačar iz sosednje vasi, tisti, ki se jezi vedno na svojo ženo, in kmet Pokljukar, o katerem pravijo, da je star kakor zemlja. Oče oba lepo pozdravi in pelje v sobo na levo, mati zbeži v sobo na desni in se od tam nedeljsko oblečena vrne. Pavlinka gre na vrt, najprej je radovedna, pozneje se zamoti z rožmarinom in belargonijo, ki je pognala toliko cvetov, da bi jih bilo človeku težko mogoče prešteti.

„Lepa roža“ — si misli — „in vedno mlada. Spomlad za spomladjo enako cvete. Nič se ji ne pozna starost, kakor bi ne bilo zanjo časa na svetu, ki odmerja ljudem in živali svojo dobo in svoje življenje!“ —

Solnce sije naokrog, lep dan je, kmetje delajo po polju, tam kosijo kosci, tam žanjejo žanjice, pojejo si, da jim je kračji čas, visoko na rebri, kjer se že pričinja grmičje, se pasejo ovce in koze, Martinek hodi med njimi in poje. Čuden fant — ta Martinek. Rože ji polaga na okno, vsemogoče poljske rože, poje vedno o hrepenenju, in če ga vpraša zakaj, skomizgne z rameni, gleda v tla in zardi v blede in podolgovato lice kakor otrok, ki krađe tuje sadje.

Na dvorišču se pokaže mati, oblečena je kakor v nedeljo, naravnost k Pavlinki gre na vrt, za roko jo prime kakor redkokdaj in jo pelje počasi seboj mimo ogla.

„Leta teko“ — pravi — „kakor bi jih podil vihar. Včeraj, poglej, sva gledala z očetom v stari pratiki in izračunila, da si izpolnila že o sv. Petru in Pavlu sedemnajsto leto! Treba te je preskrbeti, to se reče, čas je, da se omožiš!“ —

„Tudi res“ — odgovori Pavlinka in misli na Janeza, „tudi sama mislim tako: omožila se bom, pa smo gotovi!“ —

Stopita v sobo in tam sedita za mizo gosta. Na sprednjem koncu dolge mize sedi ključar Pogačar, tik njega ob steni stari Pokljukar, na mizi stoji polna steklenica rumenega vina, poleg nje krožnik, visoko obložen s suho svinjino in polovica ogromnega pšeničnega hleba. Oče toči vino v kozarce, nazdravlja in sili nepretrgoma

piti, krožnik s slanino dviguje in ga bliža zdaj prvemu, zdaj drugemu.

„Vzemita“ — govori — „za božjo voljo vendar, vzemita in prigriznita! Poizkusita, prosim lepo! Misli bi, da ni svinjina preslana in vino prekislo! Na vajino zdravje! Bog nam daj srečo!“

Poklukar pije malo, odloži kozarec, gleda enakomerno nekam proti stropu, pomežikuje in bobna s prsti po mizi: brrrm, brrrm, brrrm, bm, bm! Njegov obraz je podoben staremu mehurju, ves je zgrbljen, ves gubast in razrit, lasje so sivi in redki, oči vodene, rdeče obrobljene, brez obrvi in trepalnic; kadar zine, se mu pokaže v zgornji čeljusti en sam rumen, nenavadno dolg in okoren zob. Pogačar zvrta kozarec za kozarcem, je, kakor bi prišel naravnost iz puščave in štiridesetdanskega posta, v levici drži kos slanine, v desnici skrivljen žepni nož, odrezuje kos za kosom in neprestano guga obe roki obenem in tako nekako pojasnjuje in potrjuje svoje besede. Dolg je in suh, v hrbtu upognjen, dolge noge izteguje na drugem koncu izpod mize, glavo ima drobno, nasajeno na dolg vrat, lase trde in ščetinaste, na vsako stran nosu globoko brazdo, zobe močne in bele, da se svetijo. Ko vstopi Pavlinka, dvigne levico s svinjino, globoko požre, skoro razveseli se in pokaže nanjo.

„A — glej jo!“ — vzklikne. „Lepa je, brhka ti je, pri moji veri, poglejmo, kaj je priredil naš prijatelj Šalomon! In dva sina imaš tudi, enega v šoli, enega v vojaki — pa tu ti jo, glej, lepo hčerko — troje otrok, dobro je! Pa pri meni poglejmo! Dom, lep dom, nikjer nič zalege! Slaba je ta! Delaš, delaš, potiš se in trudiš — a za koga? Za svoje otroke? Kako se boš za svoje otroke ubijal, če jih nimaš!? Za tuje ljudi, vse za tuje ljudi, tako je! Žalostna je ta!“ —

Oče stoji tik mize, nataka z desnico vino in v levici drži svojo kratko pipo in tolaži.

„Koliko“ — vpraša — „koliko, praviš, da si star?“

„Devetinštirideset jih bom o svetem Valentinu!“ odgovarja Pogačar.

„In ona?“ — vpraša dalje oče.

„Štirideset jih ima; za devet let sva navzkriž“, pojasnjuje Pogačar.

„Če je tako, pa še ni, da bi človek obupal!“ — modruje oče. „Ti še krepek, ona še dosti mlada, pa še lahko kaj pride, da se ne bosta potila za tuje ljudi!“ —

(Dalje prih.)

PO SLOVANSKEM JUGU.

(Dalje.)

M

IX. V VIŠEGRADU.

estece Višegrad ima prijetno lego ob izlivu Ržave v Drino. Ržava je sicer neznatna voda, toda kadar narase, je strah prebivalstvu ter je ravno Višegrad že mnogo hudega prestal pred njo. Mesto šteje kakih 3000 prebivalcev ter ima pristno orijentalno lice. Pretežno število je mohamedanov, ki imajo tri džamije. Precej je tudi Španjolov in Ciganov. Cigani imajo svoj del mesta ter so večinoma rokodelci: kovači, lončarji itd. Po veri so Cigani večinoma mohamedanci ter se s ponosom imenujejo „Turci“, toda pravi mohamedani jih prezirajo ter jih niti v svojih džamijah ne trpe. Nazivajo jih zaničljivo „Firaune“ (fareoni?). Pravoslavni Cigani se sami imenujejo „Karavlahe“. Za vero pa se ne brigajo dosti ne prvi ne drugi. Španjoli imajo lep tempelj. Čitalnici sta dve: mohamedanska in srbska. Za kulturni znak Višegradčanov je smatrati, da imajo abstinenčno društvo. Ves okraj šteje 17.000 prebivalcev ter meji na Srbijo in Turčijo (Sandžak). Pravoslavno prebivalstvo je za gospodarski in kulturni napredek mnogo dovtetnejše kakor mohamedansko. Javno šolo v Višegradu obiskuje le 120 učencev (na 3000 prebivalcev in še okolico!) Izmed teh je le kakih 20 mohamedanskih otrok, dasi tvorijo mohamedanci nad polovico prebivalstva. Posledica je, da niti polovica prebivalcev ne zna brati.

Posebna znamenitost Višegrada je stari turški most čez Drino. Zgradil ga je vezir Ahmed Sokolović leta 1571. Most je 170 m dolg ter ga nosi 11 zidanih stebrov. Kakor o večini starih mostov, pripoveduje pravljica tudi o tem, da so morali v temelj zazidati nedolžno deklico, da so vile pustile most graditi. Druga pravljica pa trdi, da je graditelj obljubil zazidati prvo žensko, ki jo zjutraj sreča. Prišla pa je prva lepa graditeljeva žena, ki so jo zidarji neusmiljeno zgrabili in zazidali. Most je vrhunec stare turške tehnike. Leta 1895 so drvili čezenj grozovito narasli valovi Drine, noseč seboj orjaška debla, a niti zidani ograji niso mogli škodovati. Druga znamenitost je kula pravljicega kraljeviča Marka, ki so ga baje imeli Turki v svojem gradu nad Drino devet let zaprtega. Končno ga je osvobodila vila,

pripeljavši mu njegovega šarca, ki je preskočil na njem široko Drino. Še danes kažejo na nasprotnemu bregu v skali odtiske kopit njegovega šarca. Istotako kažejo znamenje, kjer je odložil težko „mješovino“ (vinski meh).

Poldrugo uro od Višegrada v divji soteski Drine sta dva rimska vrelca (Bonijski potok), kojih voda ima 28° R. Prebivalci se hodijo kopat v razdejani basin, in sicer ne toliko zaradi snage in zdravja, temuč vsled praznoverja. Pri žlebu je v skalo vsekani rimski napis, kar dokazuje, da je rodovitna dolinica bila znana že Rimljanom, dočim dandanes skozi soteske še ni mogoče priti drugače, kakor na plavih. Taka vožnja pa je zelo nevarna.

Oglasila sva se pri okrajnem orožniškem poveljniku, štajerskem Slovencu Zalokarju. Zvečer se je zbral pri njegovemu svaku, istrskem Hrvatju Juriju Caratanu, ožji krog domače inteligence. Ako pride kdaj kateri rojak v Višegrad, priporočam mu to domačo, dobro gostilno. V njegovi hiši se tudi obnavljajo cerkveni obredi za maloštevilne katoličane v mestu n. pr. krsti, poroke.

X. OB SRBSKI IN TURŠKI MEJI.

Ker še ni vozila železnica od Višegrada naprej do srbske meje, sva si najela drugo jutro vóz, da naju je popeljal po zanimivih pokrajinah ob srbski in turški meji. Ti kraji so posebno važni v zgodovini srbskega junaštva v neprestanih bojih s sosednjimi Turki. Nikjer v Bosni niso tla tako prepojena s krvjo, kakor ravno v tem kotu za Višegradom. O tem priča najbolj prva večja naselbina na cesti, Dobrunj, nekdanje glavno trgovinsko mesto ob srbski meji, a danes šteje le par hiš. Od kraja imajo ime metropolitni dabrobosanski. Posebna znamenitost je stara pravoslavna cerkev s fresko slikami, ki pa so jih Turki nalašč pokvarili, izpraskavši slikam oči in nosove. Tudi so metalí Turki goreče snope v cerkev, da bi jo užgali. Seveda tudi pravoslavni niso ostali dolžni, temuč so Turkom onečastili bližnjo mošejo. Sicer pa se niti ne ve, kdo je pričel s skrutnibami. Na take vandalske načine so se preganjali verniki med seboj še po letu 1878, a fanatični popje so ščuvali vernike.

Nad Dobrunjem se vzdigajo na strmi skali

razvaline starega gradu, imenovane „Jerina kula“. Jerina živi v pravljici kot prokleta, kakor sem omenil že pri Samoboru. Tradicija pravi, da je bila soproga despota Brankovića. Zaljubila se je v turškega poveljnika, ki je oblegal grad ter mu ponoči odprla grajska vrata. V zahvalo jo je Turek zabodel, češ, tako se naj zgodi vsakemu izdajici. V resnici je bila Jerina grška princesinja, Brankovićeve žena, a jo je njen lastni sin zastrupil. Pod razvalinami je sedaj železniški predor.

Zelo romantična je soteska ob reki Ržavi do Vardišta, žal, da nisva imela več časa si jo ogledati. Ostala sva na cesti, ki vodi na Turško. Svet je zelo rodovit, njive imajo črno, mastno prst. Med kulturami stoje gruče ali posamezni visoki bori, ki izgledajo s svoji visokimi kronami kakor orijentalne palme. To so preostanki nekdanjih velikih borovih gozdov. Pri hišah na gričih pač vidimo zelene gozdiče, a to so slivnjaki. Tu se „peče“ (kuha) največ in najbolje slivovke. Čas kuhe je pravi praznik za celo soseščino. Cele noči prepevajo pri kotlih na prostem.

Mimo Rjeke Danilovića in Budimlja smo se pripeljali na 830 m visoko Bjelobrd, odkoder se odpira diven razgled na bližnje srbsko in turško gorovje. Na najvišji gori Cigli se jasno razločuje srbska mejna stražnica Cigla-karavla. Tam stražita domovino navadno le po dva srbska pandurja. Pri Marič Luki pod Ciglo je meja med Bosno, Srbijo in Sandžakom. Bjelobrd ima vojaško posadko — vojašnica je sredi mičnega gozdiča — šolo in pravoslavno kapelo. Prebivalstvo — večinoma pravoslavno — je tod marljivo. Med njimi so najboljši tesarji in zidarji.

Po serpentinah se pripeljemo v rodovito Štrbsko dolino z lepo naselbino Štrbci, kjer je moderno šolsko poslopje in lesena pravoslavna cerkev. Pri župnišču je vzoren vinograd, dokaz, da je vsa dolina pripravna za vinorejo.

Konec naše vožnje je bil Uvac ob istoimeni reki, ki se izliva tukaj v Lim. Na vsaki

strani mostu je vojaška stražnica, na tej strani avstrijska, na nasprotni pa turška. Preko mostu vodi cesta v Priboj v Sandžaku, kjer ima Avstrija skupno s Turčijo vojaško posadko. Uvac nima drugih znamenitosti, kakor da se konča tukaj železnica, ki se je odcepila za mostom v Megjegju. Zopet sem stopil na turška tla, a to v prisotnosti turške vojaške straže, ne da bi me bil kdo vprašal za potni list. Seveda se je to zgodilo le zato, ker je bil z menoj moj svak, ki je tam še splošno znan kot nekdanji postajevodja. — Zaradi železnice bo izgubila skoraj ves pomen ravnokar opisana cesta, ki sva se pripeljala po njej. Na turški strani pri Uvcu se nahajajo ostanki neke večje, dosedaj neznane stare naselbine. Tu bi bilo za starinoslovce hvaležno polje.

Železnica od Uvca teče po zanimivi Limski dolini. Prva postaja so Mioče s slikovito orožniško postajo na griču. S postaje Rudo je videti značilno goro Tvor z več vrhovi, ki se vidijo iz daleka kakor grofovska krona. Po raztrganih tesneh priteče v Lim reka Sutjeska, ki tvori mejo proti Sandžaku. Trg Rudo je bil do leta 1896 na levem bregu Lima, a povodenj ga je omenjenega leta popolnoma razdejala. Iz razvalin še štrli minaret razrušene džamije. Novi trg je sedaj na desnem bregu Lima, tako visoko, da ga povodenj ne more več doseči. Čez Lim vodi novi leseni most. V bližnjem Obrviču je starinski (rimski) vodovod s kamnitimi okraski. Iz Ruda vodi pešpot preko Zaboraka v Čajnico. Za Rudo se začne kmalu divjeromantična soteska med nebotičnimi skalami kakor v dolini Prače. Predor se vrsti za predorom.

V Megjegju sva se poslovila s svakom, ki je odjezdil po isti poti, ki sva prišla prejšnji dan po njej v Čajnico, jaz pa sem užival še enkrat vse krasote vožnje ob Prači do Sarajeva.

(Konec prih.)

RUSMIR:

V SAMOTI.

V samoti živim, v samoti živim,
življenje mi tiho poteka,
in jaz koprnim in jaz si želim,
da bilo bi šumna mi reka.

V samoti mrjèm, v samoti mrjèm,
zato se napotim po sveti . . .
a vračam se spet; v samoto spet grèm:
težko je med svetom živeti — —



FERDINAND STAEGER (ŠOLA
PROFES. JAK. SCHIKANEDRA):
DEKORATIVEN PAMEAU.

JAKOB DOLINAR:

IZ DEVETE DEŽELE.

Predpustna igra o naprednem carju in o parlamentu.

(Konec.)

Demokrat: Oprosti! —
Milion prosijo te kruha,
za nje so ti ušesa gluha!
Kam gre naj siromak bolnik?
Mar v galerijo lepih slik?
Kdo zdaj za delavca skrbi,
ko mu opešajo moči? —
Napredek tvoj je prazen soj,
igrača zate, za tvoj sloj,
a narodu je tuj — kot ti,
ki svojih ne poznaš ljudij!
Med njimi in teboj je zid,
zato ne veš, kaj njim je v prid!
Poderi zid! Svoj narod čuj
in vkupno z narodom deluj!
Daj mu zastopstvo, p a r l a m e n t!
Ta bo napredka fundament!
1. stražar: Ti, kaj je rekel?

2. stražar: Jaz ne vem.

Podanik:

Gospod, če vprašati vas smem,
kaj naj nam da presyitli car?

Diplomat (nevoljen.): Slepar je demokrat,
slepar!

Car (smehljaje se.)

Moj ljubi dvorni demokrat,
lepo te prosim, pojdi spat!
Tvoj svēt bi res bil mnogo vreden,
če ne bi jaz bil sam napreden;
ker pa sem sam napreden car,
se že brez tebe ureja stvar!

Diplomat (presenečen):

Kaj pravi car? In jaz o tem
še prav nič, čisto nič ne vem! —
Premilostni, to ni mogoče!!

Car: (ostro):

Zakaj ne, ako car to hoče! . . .
Ker pač ima vsak boljši dvor
dandanes svoj državni zbor,
je tudi nam postalo mar,
da si omislimo to stvar!
Zato je šel že naš minister
Tomaž, ta, ki je najbolj bister,
na pot v zatočnejše države,
da si ogleda te naprave.
A kadar s pota vrne se,
tako se parlament prične! . . .
Da, da, moj demokrat razvneti,
prepozni tvoji so nasveti!

Diplomat: Visoki car, zakaj, zakaj
postopal si tako skrivaj?

Car:

Če vprašam naj za vsako stvar,
čemu sem pa potem vladar?!

Diplomat: Igrača ni državni zbor!

Car:

Ima ga vsak že skoraj dvor!
Če drugi ga lahko imajo . . .

Diplomat:

Imajo ga, pa se kesajo!
Premilostni, nevarna stvar je!

Car: Zakaj? Saj imamo stražarje! (Se obr-
neta in živahno nadaljujeta svoj pogovor.)

1. stražar: Ti, dela več se nam obeta!

2. stražar: Novotarija bo prokleta!

Demokrat:

Zavratno naš vladar ravna,
da parlament izlepa ja;
državni zbor nič vreden ni,
če se dobi ga brez krvi!

Car:

In to je res, kar mi poveš?
Ti, ti . . . lagati se ne smeš!

Diplomat: (določno)

Pokažem list, kjer vest sem bral,
da zbor vladarja je pognal,
in v pokoj morala je krona
kar ena, dve, pa brez penzjona!

Car: Moj dragi, saj to ni mogoče!

Diplomat: Zakaj ne, ako zbor to hoče!
(Živahno nadaljujeta pogovor.)

Demokrat:

Sumljiva mi postaja stvar:
zakaj ponuja jo vladar?
In da resnico govorim:
zdaj parlamenta se bojim!

Podanik:

Trpini smo! Vsak nov ukrep
nam vedno sega zopet v žep!

Spet plačaj, bo se ukazalo!

Za tak napredak lepo hvalo!

(Se izpozabi) Hudič, kje vzamemo denar?

2. stražar (ga dregne s sulico.)

Podanik (se močno prestraši): Živio, živio naš
vladar!

Car: (nevoljen)

Molči, šema! — Glava naša
krika zdajci ne prenaša! . . .

Diplomat, to mi povej:
zakaj pa nisem vedel prej,
da parlament je taka reč,
ki nam ne more biti všeč!

Diplomat:

Saj slutil nisem dosedaj
kaj namerava se skrivaj!

Car (jokavo)

To je politična napaka,
ki zanjo kazen tebe čaka!
Si li želel, da naš umor
naj sklene tvoj deželni zbor?!

Diplomat: O visokost! . . .

Car: Zato v pokoj
naj diplomat naš . . .

Diplomat: Stoj, o stoj!

Ženo imam in deco, car . . .
saj dá se poravnati stvar . . .
odseku naj se izroči
in v njem za veke vse zaspi!

Car:

Tako, tako? — Vendar ne vem,
če ti še kaj verjeti smem!
Ti jamčiš meni za odsek,
sicer — saj čul si moj izrek!
In zdaj se vrnemo lahko! —
(Svečan obhod po odru.)

Car: (postoji) Glej, glej! Kaj tamkaj se praši?

Diplomat: Po cesti nekdo sem hiti!

1. stražar! Dvā sta!

2. stražar: Trije!

Podanik: Trije! Pa vmes
naš minister je zares!

1. stražar: Težko nosi kakor cent . . .

Podanik: Morebiti parlament!

Diplomat:

Da bi takoj vzel ga zlod
in odnesel ga odtod!

Car: Karsekoli pripeti:
odgovoren si mi ti!

(Minister in dva dvorna slugi vsi obloženi s prt-
ljago prihajajo od leve.)

Minister Tomaž:

Visokost, moj rokocmok
in poklon do tal globok!

Car:

Skoraj mi uže je žal,
da sem z doma vas poslal!

Minister:

O zakaj? Saj moja pot
bogata je rodila plod!

(Slugama) He? Kaj ne?

Slugi: (se krohočeta) Hoho, hoho,
imenitno je biló!

Diplomat: (namiguje)

Gledali ste, poslušali,
končno pa, kaj ne, dognali,
da za pametne ljudi,
kakršni ste vi, smo mi,
parlamenta treba ni!

Minister:

O, nasprotno! . . . Svitli car,
parlament je krasna stvar,
v vseh državah že zboruje . . .

Diplomat: (ga drega, naj ne hvali parlamenta.)

Minister: Prosim, diplomat me suje!

Diplomat: Denuncijant!

Car: Gospoda, mir!

Diplomat:

Vidite, prepira vir
je državni zbor postal,
predno da se je še zbral.
To ga malo priporoča!
Sploh ta stvar je še prevročna,
nič se za njo ne mudi!

Car:

Zlasti, ker se govori:
parlament ni zanesljiv . . .

Minister: Dvom ta ni mi razumljiv . . .

(Slugama) Ne, kaj ne?

Slugi: Hoho, hoho,
imenitno je biló.

Demokrat: Ni svobodi li nevaren?

Minister: (zanika)

Parlament je popularen
pri vladarjih, pri grajščakih,
pri meščanih, pri težakih,
vse poslušat vanj hiti,
vse o njem le govori,
možki, ženske, star in mlad,
vsak v državni zbor gre rad!
Vse navdušeno je zanj,
vse zaljubljeno je vanj,
slehni je tega mnenja,
da brez njega ni življenja!

(Slugama) Ne, kaj ne?

Slugi: Hoho, hohó,
imenitno je biló!

Minister:

Tvojih rok najlepši dar
parlament bo, svitli car!

Podanik:

Radoveden sem že skor,
kak je ta državni zbor.

Car: Lepó, lepó! Vendar . . . (poetu) kaj ne?

Poet (ne vé nič) E . . . e . . .

Diplomat: Zelo dvomljivo je,
li naše ljudstvo zanj je zrelo . . .

Minister: Nad vse ga ljudstvo bo veselo!

Diplomat:

Jaz mislim, če sposobno zanj je
in za njegovo delovanje . . .

Minister:

Zato, da člen si parlamenta,
ni treba čisto nič talenta!

Diplomat:

In zastran stroškov me skrbi,
kje pokritje se dobi . . .

Minister:

Ako to je skrb edina,
naj pobira se vstopnina;
plačevalo ljudstvo rado
parlamenta bo naslado!
Stroški bodo vsi pokriti,
še prebitek bo znabiti!

Car: Diplomat, kaj se ti zdi?

Diplomat: Človek vendar se boji . . .

Minister:

Vse pomisleke pustite,
hitro ga ustanovite,
nikdar vam ne bode žal!
Parlament je ideal!

(Slugama) Ne, kaj ne?

Slugi: Hohó, hohó,
imenitno je biló.

Car:

Lepó se čuje pač beseda,
vendar kdo vé, kako izgleda . . .

Minister:

O car, edino to želim,
da tu na mestu vprizorim
državni zbor; saj vse potrebno
prinesli smo seboj osebno.
Dovolite?

Car:

Naj bo! Moj dvor
oglej si zdaj državni zbor;
potem šele prevdarimo,
li naj si ga ustvarimo.

Minister, slugi in stražnika odidejo v tem-
pelj. Ostali sedejo.)

Podanik:

Zdaj res me radovednost tare . . .
le škoda, da ni moje stare . . .

Demokrat:

Kaj se iz tega pač izcimi,
ne vem! A družba ta smrdi mi!

Car: In ti poet, tako molčeč.
ti nima lira pesmi več?

Poet (se zdrzne) Pač, pač . . . takoj! (zabrenka)

Tam car stoji
in z manoj tukaj govori . . .
on govori e . . . e . . . zares . . .
in tudi e . . . e . . . misli vmes . . .
on misli, misli . . .

Car: Misli, oj!
da zreli že ste za pokoj!
(Iz tempelja se čuje zvonček.)
Oho, kaj čuje nam uho?

(Tempeljska zavesa se razgrne. Vidi se „državni zbor“. Slugi in stražnika so poslanci, sede vsi štirje vstric in kažejo občinstvu hrbet. V ozadju, na vzvišenem prostoru, z licem proti občinstvu, pa stoji minister kakor predsednik drž. zbora. — Nemir.)

Minister: (zvoni)

Pozór, pozor, pozor, pozor!
Otvarjam zdaj državni zbor!
Besedo dam gospodu I.,
da predlog svoj utemelji.

1. stražnik (vstane) Gospoda slavna!

Ostali trije „poslanci“: Ropar, tat,
svinja, šema, renegat! (Obstruirajo
z bobnom, piščalko, ragljo, trobento, — renama, kravjim
zvoncem, orgljicami itd. Vsak „poslanec“ svira vsaj na
dve obstruili.)

Minister: (jim kot predsednik taktira v ritmu tá-
tata, tá-tata. Potem pozvoni. Ropot hipoma utihne.)

Kot govornik oglašen
je nadalje gospod Hren.

2. stražnik: Gospoda slavna!

Ostali trije: Lump, baraba,
izdajalec, stara baba! (Ropot

kakor prej.)

Minister: (jim taktira v ritmu tá-ta-tatata. Potem
pozvoni. Hrup hipoma poneha.)

Razložila tudi vlada
bi vam svoje mnenje rada.
Slavni zbor!

Vsi 4 „poslanci“: Lump, mameluk,
policaj, ponočni čuk! (Ropot.)

Minister: (taktira v ritmu táta-tata-tá-tatata. Po-
tem dvigne stol uporabljajoč ga kot ščit. Na to znamenje
pomeče

1. stražnik svoja obstruila, takisto suktnjo, ki jo
sleče, škorenj, ki ga sezuje.)

Minister: (postavi stol zopet na tla in pozvoni.
Tako nastane mir.)

Dnevni red je ves dognan
in državni zbor končan.

Voščim srečno novo leto,
vsak dobi še zdaj dieto. (Meče „po-
slancem“ v nastavljene klobuke denar.)

„Poslanci“ (loveč groše) Živio, živio!
(Tempeljska zavesa se zgrne)

Car, dvor in podanik (vsi navdušeno
ploskajo.)

Car:
Imenitno, bravo, bravo!
To za našo je državo
kakor nalašč!

Podanik: Salament,
lomi ta ga parlament!

(Iz ozadja prihaja minister s svojim parlamentom, oboroženim
z obstruili.)

Car: (veličastno)

Mili narod, tukaj zbran,
čuj, kaj ti svečano javljam:
Parlament ti ustanavljam!

(Navdušenje, petje himne, sviranje na obstruila.)
Zastor.

JOS. PREMK:

JUTRO.

Iz sna se dviga trudna zemlja
in ž njo se dviga bled obraz
in ž njo se dviga bučna misel . . .
in ž njo se dviga žitja klas . . .

In vse hiti v morje življenja:
stotisoč rok razširja dlan,
stotisoč rok se dviga k zori,
stotisoč rok pozdravlja dan . . .



ANTONIE SLAVIČEK: STARO MESTECE.





KARL KUBEŠ
(ŠOLA PROF. STANISLAVA SUCHARDE):
DEKORATIVNI PANEAU.

Dr. IVO ŠORLI:

BARČICA PO MORJU PLAVA . . .

(Konec.)

Ponte dei sospiri,“ je rekel gondolir kakor pred desetimi leti in je pokazal črn obok visoko gori nad nama. In kakor pred desetimi leti sva zletela pod njim tu ven na to morje. Velik mesec je sijal s črnomodrega neba in kakor nebo tiha je bila gladina pred nama.

Pokazal sem tu dol, in veslar je nemo ubogal.

„In zdaj, gospod!“ je rekel in se je obrnil naenkrat zopet k meni. „Zdaj se me mislite petnajst let mlajšega. Glejte, tako slonim, kakor zdaj tu“, — naslonil se je popolnoma nazaj in je gledal strmo predse, — „moja brada je dolga skoraj kakor danes, a še čisto rjava in še bolj polna. Ali se me morete predstavljati?“

Pomislil sem, ustvaril sem si sliko in sem pritrdil. Krasen mož je moral biti.

„In zdaj pogledajte to!“ je nadaljeval hitro in je skoraj burno izvlekel listnico iz žepa, iz katerere je vzel malo fotografijo. „Prosim, ogledajte si jo dobro in zapomnite si njen obraz, da me boste boljše umeli. Taka je bila, popolnoma taka, slikati se je dala le nekaj dni prej.“

Dal mi je malo električno svetilko v roko in pritisnil sem na gumb.

Rahlo zalita, še mlada, a popolnoma razcvela ženska, obraz pa tako čudovito mehak, sladak, kakor mesečna noč, kakor vonj vijolic, kakor pesem za goro.

Ugasnil sem luč in sem jo gledal v mesečini. Bila je, kakor da živi, da gleda iz globin oči, da misli premakniti svoje ustnice in se žalostno nasmehnuti, — žalostno, ker se drugače niso mogle nasmehnuti tiste ustnice.

„Čutite?“ je vprašal tiho.

„Čutim . . .“

„In zdaj si mislite to: oni mož sedi tu v tej gondoli, tako kakor zdaj jaz, in na prsih mu sloni ta žena. Svetla noč molči, morje molči . . . človeka molčita . . . gondolir stoji sam, črn tam zadaj in tiho vesla . . .“

Bil sem sam del te slike, a sem videl vendar vse . . . celo sebe sem videl . . . In če bi bil videl umetnik, ki bi bil prišel tiho tam mimo, bi bil ostrmel in bi bil gledal in bi ne bil našel več miru, dokler bi ne imel na platnu bledega odseva tega, kar je srečal tam zunaj na morju tisto uro . . .

Dvakrat sem se ozrl od strani v njen obraz. Bil je srebrnobel, samo oči so bile kakor nemo čudo iz globin . . . Ali je bilo v njih spomina več ali sreče, ali upa več? . . . Slikar bi bil rekel spomina in bi bil naslikal oko, ki gleda daleč nazaj . . . A potem bi pogledal še enkrat in bi mislil, da se je zmotil in bi ustvaril oko, ki ne pozna ne preteklosti, ne bodočnosti in pije divje in globoko samo divote pred seboj . . . Toda še tretjič bi pogledal, in bi videl, da strmi žena daleč, daleč, nekam ven in da se razgrinjajo pred njo stvari, prelestne stvari, ki jih še ni bilo, a ki morejo biti, stotero sanj, ki jih sluti in čaka srce . . . In tedaj bi mu omahnile roke, padel bi mu čopič iz drhtečih rok in bi se ne upal več začeti . . .

Tako je ležala na mojem srcu. Jaz pa sem sedel tako in ves mračen je moral biti moj obraz . . . morda bolj nego je sedaj . . . Nisem gledal nazaj, nisem gledal naprej, nisem videl ničesar okrog sebe, in v nobeni zvezi niso bile moje misli s tem, kar je bilo pred desetimi leti, — le eno sem vedel in videl: pogreznilo se je bilo ta hip solnce moje mladosti za gore in konec je bilo spomladi . . . Kakor sneg so padala zadnja bela cvetna peresca z dreves in skozi nje se je videla široka pusta planjava vsakdanjosti.

Tako sem sedel in tako je ležala ona na mojih prsih in je rahlo drhtela, da sem čutil njeno gorko telo. Prepustila je glavo popolnoma meni. Obe moji roki sta ležali trdo sklenjeni na mojih kolenih . . .

Tu je postalo njeno drhtenje močnejše . . . čez hip še močnejše. Slednjič me je zbudilo iz omrtvelosti. Pogledal sem presenečen in sem videl poleg sebe tuj, neznan, čudno spačen in grozen obraz. In konvulzivno se je zvijalo to telo ob meni.

Prestrašeno sem jo zgrabil z obema rokama in sem jo stresel . . .

„Kaj ti je? Ali si bolna?“ sem kriknil in sem se ji ozrl v oči. O Bog, kake so bile zdaj te oči! V prvem hipu sem mislil, da je zblaznela, zakaj le v tistih žalostnih krajih sem videl take oči . . .

A zdaj je privrelo naenkrat vse iz njenih ust, vse, kar je nosila toliko let na srcu.

„Ne . . . ne . . . nič več ne morem molčati!“ je kričala. „Tu ti povem . . . tu, da me suneš v morje, če hočeš . . . da se pogrezneva oba v valove, če ti bo preveč strašno . . . Toda ne! . . . zakaj bi ti? . . . mene samo suni dol — glej, nihče ne bo vedel . . . še onega tam spodaj zgrabi in ga vrzi dol . . . In potem pojdi daleč od tod. Nihče te ni videl . . . nihče te ne bo vprašal . . .“

Prestrašeno sem se ogledal . . . Toda mož tam spodaj je stal nepremično in se je dvigal iz noči, kakor temna prikazen . . . Niti ta divji krik ni bil zmotil njegove ravnodušnosti.

Obrnil sem se zopet k njej in jo silil, naj pove, kaj ji je . . . najprej proseč kakor bolnika in potem ko je vstala iz njenih pretrganih besed že strašna slutnja v meni, trdo zahtevajoč, kakor od zločinca . . .

Umolknil je zopet in si je otrl z roko obraz. Potem se je naslonil naenkrat čudno miren nazaj.

„Prodala se je bila“, je rekel počasi. „Vsa moja dosedanja pot je bila njeno delo . . . Tisto noč, ko sva stala, berača, pred razsvetljenimi okni in sva morala naprej, je spoznala naenkrat vso grozo revščine . . . Vsega nadaljnega sem bil pravzaprav sam kriv . . . moja potrptost ji je rezala srce, in polagoma je ni mogla strpeti več . . . In je šla sama k starcu, ki je imel mojo usodo v svojih rokah in ga je prosila zame . . . In starec ji je povedal pot . . . Vrnila se je in še pet mesecev se je borila sama s seboj . . . Sam sem bil kriv . . . Nekoč pri kosilu, da sem jo bil razžalil — tudi jaz sem se spominjal še vsake besede, — vgrizel sem jo bil kakor gad . . . in popoldne je šla . . . Teden pozneje sem bil stopinjo više . . .“

Tako je šlo potem naprej . . . Ni ga našla več miru ne pokoja in sreče ni poznala več od one ure . . . In zato je iskala omame, zato je kričalo vse v njej po vrišču in pozabi . . .

„Ko je poginil pes,“ je končala, „sem upala, da se počasi morda zopet pomirim, da vzame čas ta strašni gnus iz moje duše, a vsak dan bolj sem čutila, da je vse upanje zaman. In potem sem polagoma umela, da je ena pot: kakor moraš odpreti na stežaj vrata in vsa okna, če hočeš, da gre smrad iz sobe, tako bi morala odpreti vso svojo dušo pred teboj . . . Toda preveč sem se bala . . . o Bog, preveč sem se bala . . .“

In morda bi bila nesla v grob s seboj svojo grozno skrivnost, da me nisi pripeljal s silo sem dol . . . O, jaz sem slutila, kaj bo . . . In ko sva prišla ven . . . tu na sredo te noči, tedaj sem vedela, da bo prišla sedaj moja ura in da bo odprla z neusmiljeno roko moja usta . . . In zdaj stori, kar hočeš . . . tu sem, sodi! Suni, glej, ne bom se branila!"

Zadnje besede je rekla že popolnoma mirno. Pri tem je vstala, je stopila na rob čolnička in je čakala . . .

A jaz nisem sunil . . . Niti premaknil se nisem. Pomignil sem samo veslarju proti mestu in sem ostal tako. Še čudno, da sem mogel pomigniti. Moji udje so bili iz svinca . . . tudi moje misli so bile iz svinca . . . Izpremenil sem se bil ves v svinčen kip, zato tudi čutil nisem ničesar več . . .

Dospela sva na kraj in pomagal sem ji na suho. Tudi njeni udje so bili trdi in korakala je brez volje za menoj. Ustavil sem se pred prvim prenočiščem in sem vpraševal, ali imajo sobo. Vrtar je vzel ključe in je čakal, da naju spremi gor.

„Kaj storiš zdaj z menoj?“ je vprašala. Njen glas je bil brez vsakega zvoka.

Povzdignil sem svoj svinčeni jezik in sem odgovoril:

„Nič ne vem . . . nič več ne vem . . . Pojdi v sobo in me počakaj . . . ko pridem, ti povem . . .“

Obrnil sem se in sem šel nazaj. Niti toliko nisem pogledal, kako se kliče hiša, kamor sem jo bil spravil.

Šel sem vedno dalje . . . Potem se je zadelo v moji svinčeni glavi, da nimam tukaj ničesar več iskati. Prišel sem bil ravno do kolo-dvora. Vlak je stal tam in so rekli, da gre na sever. — Sedel sem noter in sem čakal, da je potegnil. Tolklo je spodaj pod mano in leteli smo nekam naprej.

Tu! . . . naenkrat me je zaskelilo v srcu in planil sem na noge. Kaj počenjam? Kaj sem storil! Videl sem jo pred seboj, revico, ovčico, kako čaka in drhti . . . Morda tava po brezčutnih, temnih ulicah in me išče . . . Jagnje, ki se je žrtvovalo zame . . . srce, ki ni moglo prenesti moje malodušnosti . . .

Bil sem na okno in razsajal, dokler niso prišli. Ali gre kak vlak nazaj? Kje naj izstopim? Kje naj počakam?

Noben vlak da ne gre več nocoj, a če počakam tu in tu, da pridem ob osmih zjutraj

v Benetke . . . Če bi prišel lahko po kaki drugi strani? Po drugi strani da gresta pač še dva vlaka, a od tod da ni nobene zveze . . .

Trepetal sem, škripal z zobmi, gledal z blaznimi očmi v črno noč. Če bi skočil ven in bi tekel peš nazaj? Skozi trnje bi divjal, po razbitih črepinjah, če bi bilo potreba . . . Nič! — daleč smo že notri v brezkončni planjavi in kakor mravlja bi bil proti daljavam.

Tri dolge ure sem moral čakati potem.

Begal sem okrog, vpraševal vsakega, ki sem ga našel, ali je že bil v Benetkah, ali pozna tak in tak hotel, da bi bil vsaj brzojavil, — zaman, nihče mi ni mogel pomagati.

O, kako je lezel vlak tja dol nazaj, o, koliko sem pretrpel one strašne ure.

Ko sem planil slednjič v vežo, kjer sem jo bil sinoči pustil, sem izvedel vse . . .

Ob štirih davi so začuli ječanje iz najine sobe in ko so vlomili vrata, so jo videli v krvi na tleh . . . Ob šestih je izdahnila . . . Samo še enkrat je bila pogledala, ali je mogoče, da me res ni . . .

„O, gospod! . . .“

Premagalo ga je in zaihtel je na glas. A naenkrat si je obrisal jezno oči in je rekel skoraj trdo:

„No, pustimo to! Samo eno vam še rečem: če bi bila navadna ženska in bi bil zvedel vse to, bi jo bil sunil v vodo, ali pa bi jo bil spremil mirno domov, in bi jo postavil potem pred vrata. Le zato, ker je stala vse življenje kakor sonce čista pred menoj, me je bilo zadelo tako . . . A če bi bila počakala revica, bi ji bil drugo jutro poljubil noge in bi ji bil služil vse življenje kakor suženj.“

In ker je ni več, zato prihajam vsako leto tu dol k njej. Nisem bil še na pokopališču, ker tam je ni . . . A tu spodaj je . . . kadar pridem, jo vidim . . . In tedaj govoriva sladke besede in ona mi odpušča vselej iznova . . . In kadar me že dolgo ni, pa ji je dolgčas siroti, in iztegne svoje roke po meni in me pokliče . . . Nocoj sem jo tudi videl . . . tako sem jo videl, kakor še nikdar poprej . . .“

Molče sva si stisnila roko na hodniku in odšel je hitro v svojo sobo,

Ko sem vprašal drugo jutro po njem, mi je povedal vrtar, da je odpotoval že ob šestih.

SLOVENSKA LITERATURA V KNJIŽNICAH NAŠIH SREDNJIH ŠOL.

(Konec)

Gimnazija v Celju.

Takozvane slovenske vzporednice.

Profesorska knjižnica, katero je oskrboval profesor dr. A. Dolar, se je lani pomnožila takole:

1. Publikacije Maticе Slovenske za l. 1906.
2. Publikacije Slovenske Šolske Maticе za l. 1906.
3. Časopis za zgodovino in narodopisje.
4. Slovan. 1906/7.
5. Ljubljanski Zvon 1907.
6. Krek: Zgodbe sv. pisma. 13. snopič. (!)
7. Seigerschmid: Sveta družina. (!)
8. J. Jurčič: Zbrani spisi 1—4; 6—11 zv.

Dijaška knjižnica, ki jo je oskrboval profesor

A. Kosi, pa ima sledeči prirastek:

1. Koledar družbe sv. Mohorja, l. 1907.
2. J. Lavtižar: Pri severnih Slovanih.
3. I. Lah: Uporniki.
4. Jos. Stritar: Lešniki.
5. A. Kosi: Sto narodnih legend.
6. Gangl: Zvonček, l. VII.
7. Kržič: Vrtec, l. 1906.
8. Angeljček. l. XIV.
9. J. Jurčič: Pripovedni spisi, II. zv.
10. Bedenek: Od pluga do krone.
11. S. Gregorčič: Poezije. II. zv.
12. Opeka-Lampe: Dom in Svet, l. XIX.
13. Spisi Andrejčkovega Jožeta I., II. in III. zv.

Gimnazija v Celju (nemška).

Profesorska knjižnica pod oskrbo profesorja Otona Eichlerja se je lani pomnožila za: 0.

Dijaška knjižnica, katero je oskrboval profesor Matej Suhač, pa izkazuje prirastek:

1. Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1907.
2. Dr. E. Krek: Zgodbe sv. pisma, 1906.
3. J. Lavtižar: Pri severnih Slovanih.
4. J. Stritar: Lešniki.
5. I. Lah: Uporniki.
6. Vrtec, l. 1906.
7. Dom in Svet, l. 1906.
8. Venec slovanskih povesti; zv. VIII.
9. Knjižnica za mladino, knjiga 29.
10. Ks. Meško: Mir božji.
11. Tolstoj-Govekarjeva: Moč teme.
12. Pintar: Zbornik, zv. VIII.
13. Zabavna knjižnica, zv. XVIII.
14. Anton Knezova knjižnica, zv. XIII.
15. Hrvatska knjižnica, zv. I.
16. Angeljček, l. 1906.

Gimnazija v Ptujju.

Profesorska knjižnica, katero je oskrboval profesor dr. Egidij Raiz, se je pomnožilo tako-le:

1. J. Krsnika: Zbrani spisi IV. 1—2, l. zv.

2. Zbornik, 8. zv.

3. Jos. Vošnjak: Spomini, 2. zv.

4. Slovenske narodne pesmi, 10. snopič.

Dijaška knjižnica, ki jo je vodil profesor dr. Josip Zack, izkazuje sledeči prirastek:

1. Knjižnica za mladino. 29. 30.
2. Sienkiewicz-Podravski: Brez dogme.
3. Janez Trdina: Zbrani spisi, II. in III. zv.
4. Slovenska Matica: Hrvatska knjižnica, zv. I. — Zabavna knjižnica, XVIII. — Knezova knjižnica, XIII. — Prevodi iz svetovne književnosti, III. (Tolstoj: Moč teme.)

Gimnazija v Mariboru.

Profesorska knjižnica, katero je oskrboval profesor dr. Karel Verstovšek, se je lani pomnožila za sledeče publikacije:

1. Ljubljanski Zvon, 1906.
2. Letopis Maticе Slovenske za l. 1906.
3. I. Marn: Jezičnik.
4. Časopis za zgodovino in narodopisje, l. 1906.

Dijaška knjižnica — oskrbnika sta bila profesorja Alfred Fink in dr. Maks Haid — pa je imela le sledeči prirastek:

1. Jos. Jurčič: Zbrani spisi, 8. zv.
2. Knjižnica za mladino, 10. snopič.

Realka v Mariboru.

Profesorska knjižnica pod oskrbo ravnatelja Gustava Knoblocha izkazuje sledeči prirastek: 0.

Dijaška knjižnica, katero je oskrboval profesor A. Jerovšek, nima v letnem izvestju izkazanega nika-kega prirastka. Ni nam znano, ali se je to zgodilo vsled pomote, ali vedoma. Istina pa je, da ta okolnost ne more izbrisati dejstva, da je mnogo učencev slovenske krvi na tem zavodu. Ravnateljstvo jih res izkazuje samo 11, pa saj poznamo vrednost oziroma zanesljivost takih uradnih podatkov!

Gimnazija v Celovcu.

Profesorska knjižnica, katero je oskrboval profesor Ivan Gessler, si je lani nabavila samo:

Janežič-Bartel: Nemško-slovenski slovar.

Dijaška knjižnica, katero je oskrboval profesor dr. M. Wutte, izkazuje lani sledeči prirastek:

1. Kres II.
2. Ksaver Meško: Mir božji.
3. S. Sardenko: Roma.
4. Lepslovna knjižnica I. P. Bourget: Razporoka.
5. Lepslovna knjižnica II. — Turgenjev: Stepni kralj Lear.
6. Spomenica Miroslavu Vilharju.
7. Klodič: Nova železnica.
8. Dr. B. Vošnjak: Zapiski mladega potnika.
9. Tominšek: Jos. Stritar.
10. Knezova knjižnica, XIII.

11. Zabavna knjižnica, XVIII.
12. Tolstoj: Moč teme.
13. J. Vošnjak: Spomini II.
14. Janez Trdina: Bajke in povesti II. in III. zv.
15. A. Aškerc: Junaki.
16. I. Cankar: Krpanova kobila.
17. Poljanec: Poezije.
18. Iv. Lah: Uporniki.
19. J. Lavtižar: Pri severnih Slovanih.
20. J. Stritar: Lešniki.
21. Slemenik: Izdajavec.

Realka v Celovcu.

Profesorska knjižnica, katero je oskrboval profesor dr. Hans Pavel Meier, je ostala lani neizpremenjena.

Dijaška knjižnica, kateri je bil varih profesor Nobert Lang, tudi ne izkazuje nikakega prirastka.

Gimnazija v Beljaku.

Profesorska knjižnica, katero je vodil profesor Reinhold Lorenzi, je ostala lani neizpremenjena.

Dijaška knjižnica pod oskrbo profesorja Ivana Hörtnagla se je pomnožila za sledeče publikacije:

1. Knjige družbe sv. Mohorja za I. 1907.
2. Publikacije Maticе Slovenske za I. 1007.
3. Bourget: Razporoka.
4. A. Medved: Poezije.
5. Janežič: Slovensko-nemški slovar, (2 izvoda), 3. izdaje.

Gimnazija v Gorici.

Profesorska knjižnica, katero je oskrboval profesor dr. Pitacco, se je lani pomnožila za:

1. Slovan, 5. letnik.
2. Publikacije Slovenske Šolske Maticе. 5 zvezkov.

Dijaška knjižnica pod oskrbo profesorjev dr. Pitacca in Omerse si je lani nabavila:

Knjige Maticе Slovenske za I. 1906.

Realka v Gorici.

Profesorska knjižnica, katero je oskrboval profesor Josip Žilih, se je lani pomnožila takole:

1. Ljubljanski Zvon, I. 1907.
2. Publikacije Slovenske Šolske Maticе za I. 1906.
3. Dr. Ivan Tavčar: Povesti. V. Ljubljana 1900.
4. Ivan Cankar: Gospa Judit. Ljubljana 1904.
5. Ant. Aškerc: Mučeniki. Ljubljana 1906.

Dijaška knjižnica, katero je oskrboval profesor Jakob Zupančič, se je pomnožila za sledeča dela:

1. Publikacije Maticе Slovenske za I. 1906.
2. Knjižnica za mladino, št. 26, 27, 28, 29 in 30.
3. Venec slovenskih povestij, zv. IX.
4. Narodna biblioteka, št. 10, 13—16, 25—26.
5. Janez Trdina: Zbrani spisi, zv. II. in III.
6. Sienkiewicz: Križarji.
7. Sienkiewicz: Potop.
8. Sienkiewicz: Rodbina Polaneških.
9. Ruska antologija.
10. M. Govekarjeva: Ruska moderna.
11. Turgenjev: Pred nevihto.
12. Dumas: Grof Monte Kristo.
13. Dr. B. Vošnjak: Zapiski mladega potnika.
14. Pierre Loti: Islandski ribiči.
15. Jesenko: Pesmi.
16. A. Funtek: Godec.

17. Lj. Poljanec: Pesmi.
18. Šašelj: Bisernice.
19. Regali: Reliefi.
20. Tomić: Zmaj iz Bosne.
21. Šenoa: Zlatarjevo zlato.
22. Majer: Gozdovnik.
23. Koder: Marjetica.
24. Parapat: Robinson.
25. Cigler: Kortonica.
26. Vrhlicky: Barvaste črepinje.
27. Šarc: Georg Stefenson.
28. Brezovnik: Šaljivi Slovenec.
29. Meško: Mir božji.
30. Bourget: Razporoka.
31. S. Sardenko: Roma.
32. Ljubljanski Zvon, 1906.
33. Vrtec, letniki 1895 do 1905.

Gimnazija v Trstu.

Profesorska knjižnica, katero je oskrboval profesor dr. Drexl, se lani ni nič izpremenila.

Dijaška knjižnica pod oskrbo profesorja dr. Ivana Merharja — slovenski oddelek — se je lani pomnožila za sledeča dela:

1. I. Krsnik: Zbrani spisi III. in IV. zv.
2. Janez Trdina: Zbrani spisi I. in II. zv.
3. Publikacije Slovenske Maticе za I. 1906.
4. I. Cankar: Vinjete.
5. Aleksandrov: Pesmi in romance.
6. Nove pravljice iz tisoč in ena noč.
7. Dr. B. Vošnjak: Na razsvitu.

Realka v Trstu.

Profesorska knjižnica, katero je oskrboval profesor dr. Karel Goll, se lani ni nič pomnožila.

Dijaška knjižnica pod oskrbo profesorja dr. Karla Tertnika je lani ostala istotako popolnoma neizpremenjena.

* * *

Napredek srednješolskih knjižnic je bil lani:

Prav slab na realkah v Mariboru, Celovcu in Trstu; dalje v profesorskih knjižnicah na gimnaziji v Trstu in Beljaku.

Prav nezaten na gimnaziji v Mariboru in Gorici; dalje v profesorski knjižnici celovške gimnazije.

Majhen napredek izkazujeta gimnaziji v Kranju in v Celju (takozvane slovenske vzporednice).

Precejšen prirastek se vidi v dijaških knjižnicah na ljubljanski realki, na celjski nemški gimnaziji in na gimnaziji v Celovcu.

Prav dober napredek izkazujejo: dijaška knjižnica na goriški realki ter profesorska knjižnica novomeške gimnazije in idrijske realke.

Vse druge knjižnice pa bi bile lahko boljše!... Ako niti te knjižnice ne podpirajo slovenske književnosti, potem ne moremo pričakovati napredka. Lahko rečemo, da

dandanes vsak zaveden posameznik žrtvuje več za slovenske knjige, kakor cele srednješolske, torej državne knjižnice s svojimi fondi. Značilno je, da niso nekatere profesorske knjižnice nabavile niti ene nove slovenske knjige, dasi so izšla pri zasebnih založnikih ter pri raznih društvih („Sl. Matica“, „Muzejsko društvo“, „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru, „Leonova družba“, „Šolska Matica“) naravnost velika, temeljita, tudi pedagoško imenitna dela. Marsikatero delo je izšlo, ki je v prvi vrsti namenjeno profesorjem in kojih založništva so morala a priori predvsem reflektirati na to, da kupijo dotična dela vsaj profesorske knjižnice. Zato pa vladajo očividno gnile razmere med takim profesorskim osebjem, ki ne čuti nikake potrebe po najnovejših, vsaj znanstvenih delih! Taki profesorji so pač okosteneli ter so za vsak napredek že odmrli; taki konservativni profesorji pa naj pospešujejo umstveno napredovanje mladine? — V dijaških knjižnicah je vobče prirastek sila malenkosten, izbor knjig je le slučajen, nekritičen, včasih naravnost pristranski, klikovski. Večinoma se kupuje ono, kar je najcenejše. Sramota je, da niso vse naše srednje šole članice Slovenske in Hrvatske Matice ter Družbe sv. Mohorja. Za čtivo nižjegimnazijcev je v obče bolje skrbjeno, kakor za čtivo višjegimnazijcev. Zato ni nič čudnega, da višji gimnazijci iščejo knjige izven dijaške knjižnice, večkrat v svojo škodo. Sramota je, da knjižničarji ne poskrbe, da bi bile dijaške knjižnice naročene na vse naše leposlovne liste. Zato pa so naši srednješolci vobče toliki nevedneži glede najnovejšega slovstva. Skratka: naš članek dokazuje, da je knjižničarsko poslovanje na nekaterih naših srednjih šolah neverjetno zanikarno, površno, brezbrizno in da večini knjižničarjev nedostaja vsakega smisla in pregleda našega novejšega slovstva. Vem, da vsak knjižničar ne more povsod svobodno izvrševati svojih dobrih namenov, toda gotovo je, da marsikje ne stori niti tistega malega, kar bi smel in mogel.

To pa zasluži zlasti z narodnega in literarnega stališča najostrejše obsodbe.

Letošnja srednješolska izveštja ne kažejo v splošnem napredka, da, nekatera izkazujejo celo nazadovanje. To se posebno opaža pri dijaških knjižnicah, ki so nekake pastorkе naših knjižničarjev, za katere se skrbi samo toliko, da skromno žive — vegetirajo.

Srednje šole na jezikovni mejsi v tem oziru seveda najslabše, ker so knjižničarji po večini našemu jeziku nasprotni ali pa v narodnostnem oziru docela mlačni in indiferentni. Izjem je le malo. Veliko krivde, da so knjižnice tako slabe, pa zadeva tudi druge slovenske profesorje teh zavodov, ker ne podpirajo knjižničarja, kadar gre za nakup slovenske knjige in ima morda z ravnateljstvom kake sitnosti. Tu naj se pokaže narodna zavest! V Koče v ju n. pr., kjer je tudi dokaj slovenskih dijakov ter več, vsaj po imenu slovenskih profesorjev, se boje slovenske knjige bolj kot pekla. Slične razmere vladajo na mariborski gimnaziji, kjer se za slovensko knjižnico porabijo samo drobtinice, ki padajo z bogato obložene nemške mize. Nič bolje ni tudi v Trstu, kjer se že od nekaj z neko rafiniranostjo zameta, kar je slovenskega, kakor tudi v Beljaku in Celovcu, kjer se nemštvo z vsemi sredstvi podpira, slovenska beseda pa na vso moč zatira. Nekaj boljše je v Gorici, kjer store slovenski profesorji vsaj deloma, kar se ravno storiti da. To pa velja samo o gimnaziji, ne pa tudi o tamošnji realki, ki je v tem oziru mnogo slabša. Razmeroma dobra je profesorska kakor tudi dijaška knjižnica na II. državni gimnaziji v Ljubljani. — To je edini državni zavod, ki si je upal izdati slovensko letno izveštje! Kranj, Novo mesto in I. državna gimnazija v Ljubljani pa imajo, žal, še dandanes nemška izveštja in pri tem še hočejo veljati za slovenske srednje šole! Radovedni smo, če se to kaj predrugači pri I. državni gimnaziji, ko imajo Nemci sedaj svoj samostojen zavod.

Slovenski profesorji, zganite se, storite svojo narodno dolžnost — mnogo dela Vas še čaka!





H. SCHWAIGER: ŠTUDIJA.

IVAN NEZVAN:

NEMI POZDRAVI.

Kaj nočeš z menoj na planine,
kjer cvetje opojno duhti?
Prekrasno je, videle niso
še takega tvoje oči!

Kako si ljubila cvetice,
ki nosil jih tebi sem v dar!
Kaj več ti ni sladkega vonja
in cvetja prelestnega mar?

Ah, ljubiš, kar prej si ljubila,
pa cvetov nihče ti ne dá,
in jaz jih osamljen, samotni
nabiram vrh jasnih gorá.

Osamljen jih trgam in gledam
z goré nebotične potrt,
oziram se v daljo, odkoder
do mene ti pot je zaprt.

In sred živobojnega cvetja
in sred omamljivih dišav
le misli ti svoje pošiljam
kot neme pozdrave z višav.

JOSIP PREMK:

CILJI.

Drugi veslajo na vzhodje,
jaz pa v zapadno stran —
tja, kjer mre beli dan
v tmine prešerno naročje...

In iste so brazde za nami!
In kdor bo za nami veslal,
revež ne bode znal
ne za menoj, ne za vami!...

Upi: prelestne poljane...
Cilji: brezzvezdna noč —
zlat, a meglen obroč
jutranje — fatamorgane!...

MATIJA GRBIČ.

Za Trubarjev jubilej spisal IVAN STEKLASA.

Poleg Petra Pavla Vergarja, Štefana Konzula in Matevža Vlaciča Frankoviča se spominja tudi kot vrstnik Primoža Trubarja Matija Grbič (Garbič, Mathias Garbitius Illyricus).¹⁾ Bil je glasovit humanist in učitelj grškega jezika na vseučilišču v Tübingenu na Nemškem. Pisal je le latinski in grški, a slovanski ne; pač pa je, kolikor je dozda dognano, spočetka podpiral književni pokret jugoslovanskih protestantov ter celo posredoval in pomagal Primožu Trubarju, da je mogel dati tiskati svoja dva književna prvenca, namreč abecedarij in katekizem. Ko ni mogel Trubar spraviti v tisk svojih spisov radi stroge cenzure niti v Nürnbergu niti v Švabskem Hallu, ga je vpozoril Ivan Brencij, naj se obrne na Urha Morharta v Tübingenu. Tukaj sta zagovarjala podjetje Trubarjevo Matija Grbič, ki je bil takrat učitelj na vseučilišču, in Mihael Tiffernus, tedaj svetnik württembergškega vojvode v Stuttgartu. Posredovanjem teh dveh mož je izročil Primož Trubar tiskarju Morhartu že poprej omenjena prvenca, katera sta se tiskala zares v Morhartovi tiskarni l. 1550. še z nemškimi pismeni. Radi prestroge cenzure pa ni navedeno niti pravo ime tiskarjevo niti pisateljevo na teh knjižicah, nego se tiskar zove Jernej Skuryaniz, a pisatelj Philopatridus Illyricus.²⁾ Ker pa Grbič ni bil nikdar oduševljen protestant, nego je že l. 1652. postal zopet katolik, ni verjetno, da je deloval še dalje pri luteranskem književnem pokretu jugoslovanskem. Njegovo ime se vsaj nikjer ne spominja. Možnost pa ni izključena, da je občil vendarle še poslej s Slovenci in Hrvati, dasi ga Vergar ni trpel. Ker je pa Matija Grbič vrlo zaslužen mož za razvitek tedanje kulture, je zaslužil, da se čuje tudi o njem kaj v letošnjem jubilejnem letu Primoža Trubarja.

¹⁾ Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 145. U Zagrebu, 1901. Humanista Matija Grbič. (Mathias Garbitius Illyricus). Napisao dr. Gjuro Körbler. Str. 30—104.

²⁾ Carniola. Zeitschrift für Heimatkunde. Geleitet von Dr. phil. Walter Šmid. Trubernummer. Erster Jahrgang. Heft II. Laibach 1908. Die zeitgenössischen Buchdrucker als Förderer von Trubers Werk (1550—1595). Von Dr. Friedrich I. Ahn. Str. 13—114.

Matija Grbič se je narodil izmed l. 1503. do 1508. v Labinu v Istri ter je bil tedaj pravi rojak Matevža Vlaciča Frankoviča. Grbičevi roditelji so bili siromašni. Oče njegov, reven čevljar, ali sicer delaven in pošten, je težko hranil mnogoštevilno rodovino; vendar pa je skrbel, da privadi otroke zarana na delo in poštenje, ter je bil tudi prav strog, če je bilo treba. Grbič je še v poznih letih večkrat pripovedal, kako ga je oče strogo kaznoval tudi za najmanjši prestopok. Grbič je preživel večjidel svojih otroških let v roditeljskem domu ter se je že takrat videlo na njem, da ima poseben dar za nauk, kakor pripoveduje Liebler o Grbiču v svojem posmrtnem govoru. A ker v tem času v Istri ni bilo javnih šol, Grbič pa je slišal večkrat od svojih rojakov, kako dobre šole so na Nemškem, je sklenil zapustiti svoj rojstni kraj. Starši so mu dovolili, da se poda na Nemško ter so mu dali 15 krajcarjev popotnine. Prav verjetno je, da je odpeljal mladega Grbiča s seboj na Nemško kakšen trgovec, zemljak njegov. Grbič sam omenja v svojih spisih nekega svojega zemljaka Sebastijana Raimdicha, ki je bil v Nürnbergu prav ugleden trgovec do l. 1563.

Grbič je prišel na Nemško, in sicer v Nürnberg l. 1520, tedaj že odrasel mladenič. To je bila zanj prava sreča. V Nürnbergu se je takrat med vsemi nemškimi mesti najbolje skrbelo za nabozbo. Že l. 1485. so imeli v mestu štiri javne šole, v katerih je bilo določenih mnogo mest za siromašne učence, katerim se je godilo v Nürnbergu bolje, nego v drugih mestih, ker je vrh tega bilo nürnbergsko meščanstvo še posebej radodarno. Tudi Grbič je prišel kot siromak v samostansko šolo „im Schottenkloster zu St. Aegidien“, in ker je bil nadarjen, se je naučil hitro nemški jezik ter v kratkem času prekosal v naukih celo rojene Nemce.

Leta 1526. je prišel v Nürnberg poznani humanist Joahim Camerarius, zvest prijatelj Melanchtonov, ter je prevzel vodstvo latinske šole v omenjenem samostanu, katero je bil uredil Filip Melanchton in odprl 23. maja 1526. Kamerarij je kmalu prepoznal nadarjenost Grbičevo za učenje, in ker je bil posebno zavzet za siromašne učence, ga je začel podučevati v latinskem in grškem

jeziku. Grbič se je lotil naukov z vso vnemo ter se je učil brez prenehanja, kakor pravi Liebler,¹⁾ dan in noč. Uspeh ni izostal, in Grbič se je še bolj prikupil Kamerariju in drugim uglednim meščanom, ki so dohajali pogostoma h Kamerariju, pri katerem je takrat Grbič stalno prebival. Neki premožni meščani nürnberški so ponujali Grbiču obilno podporo, pa se more napotiti na vseučilišče ter popolniti svoje dosedanje znanje. Grbič omenja med drugimi po imenu Hieronima Baumgartnerja, Melanchthonovega prijatelja in Štefana Hasea, bogatega nürnberškega zdravnika, katerega se je spominjal še kasneje prav hvaležno.

L. 1533. se napoti Grbič zares v Heidelberg in sicer kot odgojitelj dveh odličnih nürnberških mladeničev, Krištofa in Ahacija Wüsta. Grbiču je bilo nadzirati in podučevati oba mladeniča, a pri tem je sam poslušal predavanja na vseučilišču, v katero se je zapisal s svojima varovancema 30. aprila l. 1533. za rektorata Ivana Stoplerja. Kamerarij pa je poslal Grbiča zato v Heidelberg, ker so nürnberški meščani že od davnaj najrajši pohajali heidelberško vseučilišče ter jih je bilo tamkaj vedno mnogo vpisanih; a razen tega je prišel ravno takrat v Heidelberg Jakob Micyllus, poleg Melanchthona najbolji učitelj grškega jezika.

Grbič je med tem ostal v Heidelbergu le leto dni ter odšel s svojima varovancema že spomladi l. 1534. na vseučilišče v Wittenberg. Wittenberško vseučilišče je bilo takrat posebno glasovito radi dveh svojih učiteljev, namreč Martina Luthra in Filipa Melanchthona. Kamerarij je prijateljeval z obema ter je njima priporočil svojega učenca. Luthru se je hitro omilil mladi nadarjeni učenec ter je bil Grbič s svojima varovancema prav priljubljen gost v njegovem domu. Na vseučilišču je bil Grbič Melanchthonov učenec, a vpisal se je 6. maja l. 1534. Melanchthon se je kmalu prepričal o temeljitem znanju Grbičevem klasičnih jezikov in književnosti, pa je Grbič postal še istega leta 28. avgusta magister. Grbičeva promocija se je izvršila še posebno svečano, ker je zanjo napisal sam Melanchthon poseben govor. Tudi Grbič je bil tedaj učenec Melanchthonov, učitelja Germanije, ki je svoji domovini odgojil toliko izvrstnih in učenih mož, da so bila po njegovi smrti (l. 1560.) zasedena skoraj vsa najvažnejša mesta z njegovimi učenci, ki so se vedno

z velikim spoštovanjem kaj radi spominjali svojega blagega učitelja. Melanchthon pa je Grbiča še posebno cenil radi njegovega temeljitega poznanja grškega jezika in grške književnosti, ter je večkrat zatrjeval pred svojimi prijatelji, da ne pozna bolj učenega in veččega grškemu jeziku od njega. Tudi ga je hvalil radi njegovega čistega značaja ter ga je priporočal svojemu prijatelju Kamerariju.

Melanchthon je preskrbel Grbiču pravico, da je mogel predavati na vseučilišču v artistski fakulteti grško književnost. 23. maja 1535 piše Melanchthon Kamerariju, da si je Grbič že lepo uredil svojo šolo. Grbič je učiteljeval v Wittenbergu do jeseni l. 1537. Sprejet je bil tudi v artistski senat. Grbič je tolmačil v Wittenbergu Homera, Sofokla in Aristotelovo etiko. Liebler hvali njegova wittenberška predavanja, češ da ni tolmačil samo jezične posebnosti, nego je odkrival tudi prikriti misli posameznih pisateljev, in da se je vedno trudil, kako bi mogli njegovi slušatelji čim bolje razumeti vsebino klasikov. Iz Lieblerjevega poročila zvemo tudi, da si je Grbič že v Wittenbergu posebno priljubil moralno poučevanje, pa da se je že tukaj pod okriljem Melanchthonovim razvil kasnejši učitelj moralne filozofije. Melanchthon je seveda z velikim zanimanjem sledil napredovanje svojega učenca ter je večkrat sam poslušal njegova predavanja. Grbič je želel, da pride v Tübingen za učiteja, pa ga je zato Melanchthon iznovič priporočil Kamerariju, ki je podučeval tamkaj že od l. 1535., češ da je Grbič sposoben bodisi za učitelja grščine ali etike.¹⁾ Priporočiti ga je hotel tudi Joahimu II., braniborskemu knezu izborniku za učitelja grškega jezika na vseučilišču v Frankfurtu na Odri, toda zbal se je dolgega razmišljanja izbornega kneza, pa zato naj Kamerarij gleda, da dobi Grbič profesuro mesto učitelja Micylla, a sam naj si pridržati etiko. Znano je, da je Jakob Micyllus ravno to leto prijavil heidelberškemu vseučilišču svoj odhod, češ da je dobival premalo plačo. Kamerarij ga je hotel pridobiti za tübingensko vseučilišče, a Melanchthon mu priporoča za to mesto, ki je bilo namenjeno Micyllu, svojega učenca Grbiča. Že v Wittenbergu je začel Grbič svoje književno delovanje. Iz tega časa so se ohranile tri grške pesmi in sicer nadgrobnica, posvečena spominu Joahima I. izbornika braniborskega, ki

¹⁾ Jurij Liebler je bil učitelj fizike na vseučilišču v Tübingenu in posebni prijatelj Grbičev, kateremu je govoril tudi po tedanjem običaju obsežni posmrtni govor. V tem posmrtnem govoru (oratio lugubris) se nahaja največ podatkov za življenjepisa Grbičev.

¹⁾ Takrat so podučevali na vseučilišču v Tübingenu Marko Guttenfelder, Gašpar Žitnik (Sitnig), njegov nečak Tomaž Kren, Pavel Fabricij, Jakob in Aleksij Štraus, pa je Grbič želel biti med svojimi slovanskimi rojaki. Dr. Elze: Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain, str. 16.

je umrl 11. julija l. 1535. Pesem ima 24 distihov in Grbič jo je zložil bržkone takrat, ko se je bil Melanchthon zavzel zanj pri Joahimu II., da dobi mesto na vseučilišču v Frankfurtu.

Druga pesem je kratka nadgrobnica treh distihov v spomin Ivanu Karionu, znamenitemu matematičarju in astronomu 16. veka, ki je umrl star šele 38 let.

Tretjo pesem je zložil Grbič v proslavo ženitbe Melanchthonove hčeri Ane z Jurjem Sabinom, pesnikom in učiteljem v Frankfurtu. Pesem obsega 82 distihov ter je največja pesem Grbičeva. Kako točno in natančno je poznal Grbič grški jezik in književnost, se vidi iz teh pesmi, kajti v vsakem stihu nahajamo vsebine raznih grških pisateljev, posebno še Homera. Grbič pa ni bil samo stihotvorec, nego tudi od prirode nadarjen, ter je, kolikor ga ni prečil tuji naučeni jezik, razvil večkrat krasne misli in slike. Škoda, da se je ravno iz teh prvih let Grbičevega književnega delovanja ohranilo tako malo književnega gradiva, dasi je bil Grbič vrlo ploden pesnik, saj je po lastnem pripovedanju zložil v eni noči 164 stihov. Kasneje je seveda pel manje, ker se je posvetil znánstvenemu delu.

Leto 1537. je bilo za Grbiča vrlo važno, kajti z njim se začne nov odsek v njegovem življenju. Kamerarij je predaval od l. 1535. v Tübingenu klasične jezike na vseučilišču in na pedagogiju; poleg tega pa je moral vršiti še druga opravila, posebej še latinsko dopisovanje na vseučilišču, ter je zato večkrat prosil akademski senat, da sprejme še enega učitelja, ki bi ga zamenil na pedagogiju. Kamerarij, Luther in Melanchthon so priporočali za to mesto Grbiča, ki si je bil med tem stekel že precej izkustva v učiteljevanju minula tri leta na wittenberškem vseučilišču. Senat je zares izvolil Grbiča, in Melanchthon pošlje svojega učenca v Tübingen 11. oktobra 1537. z lepim priporočilnim pismom, v katerem hvali Grbičev kremeniti značaj in njegovo obsežno znanje. Zanimiva je v tem pismu tudi opomba, da je Grbič, dokler je bil v Wittenbergu, zlagal tudi latinske pesmi, ki so se pa izgubile, kakor tudi mnoge grške, ker niso bile tiskane.

Senat je po potrebi določil Grbiča za učitelja latinskega in grškega jezika na pedagogiju. Grbič je vpisan v imeniku tübingenškega vseučilišča 21. novembra 1537. takole: M. Mathias (Garbitius) Illyricus, ordinarius graecae linguae, quia ordinarius huc vocatus nihil (t. j. ni vplačal vpisnine, ker je bil semkaj poklican kot ordinarius). Ni točno znano, koliko plače je imel Grbič v prvem času svojega učiteljevanja v Tübingenu;

gotovo več od 50 goldinarjev na leto ni dobival, saj je imel še l. 1544. prvi učitelj na pedagogiju le 60 goldinarjev. Grbič je precej na početku svojega prebivanja v Tübingenu marljivo tolmačil grške klasike: Hesioda, Fokilida, Homera, Eshila, Sofokla, Euripida, Teognida, Ksenofonta, Aristotelovo politijo in poedine spise Platonove in Plutarhove.

Grbič se je navzlic svoji slabi plači oženil že drugo leto z Margarito, hčerjo pokojnega Ivana König-Sattlera, uglednega profesorja prava na tübingenškem vseučilišču. Liebler pripoveduje, da si je Grbič izbral svojo ženo po nasvetu svojih prijateljev. Grbič je preživel s to ženo v največji slogi in ljubezni le nekoliko mesecev. Grbič je po njej žaloval dolgo. Za časa prvega svojega zakona si je vzel v službo Pavla Bajca iz Štajerske, ki je bil kot profesorski „famulus“ (poldvornik) tudi zapisan v vseučiliščnem imeniku.

Po smrti prve svoje žene je prevzel Grbič l. 1539. kot upravitelj nadzor nad gojenci v zavodu „Martinianum“ ter je tukaj vzpostavil red. Grbič je bil upravitelj zavoda od 22. junija 1539. do 14. junija 1540. ter je v tem času sestavil dnevne in disciplinarne propise, ki so se po potrebi in z dovoljenjem višjih poglavarjev večkrat menjali. Grbiča je nasledil v nadzorstvu Ivan Sechel, ki je v tem času postal magister in učitelj na pedagogiju. Grbič je odšel z zavoda, ker se je kmalu potem vdružil oženil z Magdaleno Roser, zopet po nasvetu svojih prijateljev, posebno še Kamerarija. Grbič je preživel v tem srečnem zakonu mnogo let. Imel je več otrok, katere je kot skrben oče dobro odgajal in s svojim rednim življenjem dajal najlepši zgled. Od Grbičevih peterih otrok se omenja v vseučiliščnih spisih sin Krištof, ki je bil vpisan v imeniku l. 1554. kot Tübingenčan. Oče je moral imeti z njim neugodnosti, ker je pobegnil iz Tübingena, ali se je posredovanjem rektorja zopet kmalu povrnil. O drugih Grbičevih otrocih ne vemo ničesar.

Precej po drugi ženitvi Grbičevi je živel pri njem skoraj leto dni znani njegov zemljak Matija Flacij Frankovič, ko je prišel z Laškega skozi Basel na Nemško. Flacij je podučeval dijakke, katere je imel Grbič po tedanji navadi vseučiliščnih učiteljev na stanovanju in hrani. Flacij se ni vpisal na vseučilišče; že l. 1541. je odšel v Wittenberg. Kasneje omenja Flacij v nekem spisu, kako ga je sprejel k sebi njegov učeni zemljak in kako se je prehranil pri njem s podučevanjem.

Meseca junija l. 1541. je odšel Kamerarij iz Tübingena na vseučilišče v Lipsko, a Grbič postane zdaj profesor grškega jezika na vseučilišču

mesto njega. Njegova plača je morala biti ob tem času precej velika, kajti akademični senat, kateremu se je zdela prevelika, mu jo je hotel zmanjšati za 20 goldinarjev. Grbič se je radi tega obrnil po Kamerariju na Luthra in Melanchthona, in prav verjetno je, da je to pomoglo, da se mu ni prikratila dosedanja plača. Melanchthon je ravno radi tega pisal pismo Baltazarju Käuflinu, glasovitemu bogoslovcu tübingenškega vseučilišča, ter je omenil velike vrednosti, katero je dobilo vseučilišče z Grbičem. L. 1544. je izdelal vojvoda Ulrich nov red za artistično fakulteto na vseučilišču v Tübingenu. V tem redu se naštevajo natančno Grbičeve dolžnosti. Grbič je od zdaj ne samo profesor grškega jezika, nego tudi moralne filozofije, a predavati je moral po tem novem redu vsak dan zjutraj od 6.—7. ure moralno filozofijo, popoldne pa od 1.—2. ure tolmačiti grške klasike. Za te dve uri predavanja na dan je dobival letnih 150 goldinarjev, kar je bilo za tedanji čas dosti lepa plača.

Razen tega je bil Grbič dolžan po novem redu, da vodi zaporedno z Jakobom Scheckom in Ivanom Benignom, učiteljem retorike, po enkrat vsakih 14 dni ali vsaj vsakega meseca govorniške vaje, disputacije in javne deklamacije. Pri izboru teh vaj se je moralo paziti, da je imela mladež od njih čim več koristi za življenje. Profesori in magistri so dobivali za to svoje delo slabo nagrado od artistične fakultete; ako pa tukaj ni bilo denarja, so dobivali nagrado iz vseučiliščne blagajne.

V tem času je izdal Grbič svoja dva šolska govora. V prvem govoru razpravlja o glasovitem grškem zdravniku Hippokratu. Spis obsega 70 strani. Spredaj je izvirni tekst Hippokratovega zakona o zdravniškem poklicu ter Grbičev latinski prevod s tolmačenjem, kjer je marsikaj v tekstu popravil. Tudi pové, da bode izdal še ostala dela Hippokratova, kar se pa ni zgodilo. Potem opisuje Hippokratovo življenje in delovanje ter slednjič opozarja mladež, kako treba pametno živeti, da človek doseže zadovoljstvo in pošteno ime. Grbič si je smatral za svojo dolžnost, da poda mladeži kot učitelj moralne filozofije tudi poduka za moralno življenje, ki je bilo v tem veku precej razuzdano.

Drugi Grbičev govor razpravlja o moralni filozofiji. Grbič govori o veliki vrednosti moralne

filozofije, ki ga ima za pošteno življenje, a za svojo trditev navaja mnogoštevilne zglede iz starih pisateljev, kateri govore o čednosti in njenih vrlinah. Govornik vabi slednjič mladež, da marljivo uči moralno filozofijo, ki je po njegovi sodbi temelj vseh ostalih znanosti. Grbič je govoril ta govor l. 1544., ko je začel svoja predavanja kot profesor moralne filozofije. Govor je izšel tiskan l. 1545. ter obsega 81 strani.

L. 1545. je zapisano tudi Grbičevo ime v knjigi tübingenških magistrów. Sicer tu ni šlo za pravo promocijo, nego je bila le formalna zato, da je mogel Grbič postati dekan artistične fakultete. Grbič je nastopil zares prvokrat dekanško službo 18. oktobra 1545. S tem dogodkom se začne nov odsek v Grbičevem življenju v Tübingenu.

Med tem pa je bil Grbič vedno književno delaven. L. 1543. je izdal posebno zbirko svojih in tujih nadgrobnih epigramov in eno pesem bodrilnico. Grbič poje v grškem jeziku, a prijatelji njegovi jih prevajajo na latinski. L. 1544. je zložil obsežno grško pesem v proslavo ženitbe vojvode Kristofa, sina Ulrichovega. Bržkone mu je akademiški senat izročil to nalogo, ker je bil Grbič že takrat dobro znan kot izvrsten pesnik. Znamenito je, da se v tej pesmi omenja tudi Mihael Tiffernus, katerega prosi Grbič, da kot svetnik, ki je vsem dobro znan, priporoči njegovo pozdravno pesem samemu vojvodi. A tudi sam prosi vojvodo, da bi sprejel ta Grbičev pesniški dar mesto zlata in srebra, katerega pesnik nima. Obe te pesmi je zložil Grbič v latinskem jeziku, dočim je samo čestitko speval v grščini, pa se zove zato Nikarides po reki Neckarju, ki teče skoz Tübingen. V pesmi obsiplje vojvodo in njegovo ženo z neštevilnimi željami. To pesem, ki obsega 120 verzov, je prevel na latinski jezik Paulus Kreurgus Kalbaris. Iz vseh Grbičevih pesem se vidi, da je bil silno nadarjen pesnik, toda ker so bile vse te pesmi prigodne in zložene po strogih šolskih pravilih, niso bile plod prirode, nego umetno delo, pa zato tudi po navadi brez globokih in lepih misli. Sicer pa je Grbič izvrstno poznal grški in latinski jezik ter mu staro merilo pri zlaganju pesem ni delalo nobenih težav. Najrajši je rabil v svojih pesmih elegijski distihon, ki mu teče gladko kakor rojenemu Grku.

(Konec prihodnjič).



MARIJA JURIĆ-ZAGORKA.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Grafenauer Ivan: Zgodovina novejšega slovenskega slovstva. (Dalje.) Grafenauerjevo delo je zasnovano na precej široki podlagi: od Pohlina naprej do najnovejše dobe. Letos je prekinjena razprava sredi Prešerna. Doba od Trubarja do Pohlina je za nas itak samo arhaističnega pomena; bolj bo zanimala zgodovinopisca in kulturnega raziskovalca kakor pa literarnega historika v pravem pomenu besede. Vrhu tega pa poleg študij, ki sta jih objavila dr. Gruden in Elze, nimamo nič predel, ki bi razjasnjevala temo teh dni. In ker razni prevodi in molitveniki ne spadajo strogo v literaturo, in imajo svoj pomen samo v toliko, da so podlaga nadaljnemu razvitku slovstva, je po moji sodbi čisto pravilno, da je za sedaj Grafenauer začel pri Pohlínu, saj prejšnja doba ne sega toliko v Pohlínov čas, da bi 18. stoletja naše literarne zgodovine ne razumeli, če bi ne poznali reformacije in protireformacije.

Glavna vrlina Grafenauerjevega dela je ta, da je v preciznih in markantnih potezah podal predpogoje, kulturni

pregled, politično konstelacijo in literarni milieu vsake posamezne dobe. Glaser se je za te vvode in splošne preglede prav malo zanimal. Grafenauer pa je kot učenec modernih raziskovalcev podal te kritične premise za posamezne dobe prav dobro. Če hočemo poznati stvar samo, moramo poznati vzroke, iz katere se je razvila, in vzroke, ki so jo povzročili; poznati moramo vplive, da vemo potem razločiti tuje od domačega, da znamo prav ceniti lastne zasluge pisateljev od tistih, ki so od drugod zanešeni k nam.

Posebno dobro se mu je posrečilo označiti dobo, v kateri se je bila s Kopitarjem A-B-C-edna vojska. Jasno spoznamo graško šolo ilirizma (Vraz) in ljubljanski slovenski krog. Odkar je izšlo epohalno delo Kulakovskega „Ilirizem“, je preiskovalcu te dobe delo silno olajšano. Vendar najdemo marsikaj novega v tej dobi in smelo trdim, da je ilirizem, to je Vrazova doba, na tako omejenem prostoru srečno označen.

Manj srečno je označena romantika. Ilirizem, ki se je razvil iz romantike šele po Wartburgfestu (1817), pa ni popolnoma umljiv, če se ne pozna popolnoma natančno odno-

šajev, iz katerih je izšla romantična struja. Početek romantike je na Angleškem: Macpherson in Percýsta, moža, ki bi se morala vsaj omeniti. Njima je sledil pri Francozih Rousseau s svojo tezo: nazaj k naravi! In Rousseau je zopet vzgojil pri Nemcih mladega Schillerja, ki je bil v prvi dobi svojega pisateljevanja tudi romantik, ravno tako, kakor je bil romantik v nekem gotovem smislu Goethe. Schiller se je pozneje ločil od romantike (1784 Rheinische Thalia in občevanje s Körnerjem); drugi (Schlegel) jo pa vodijo do vrhunca. Povedalo naj bi se tudi bolj obširno, da je vsaka nova struja najprej opozicijska proti prejšnji. Povdarjanja osebnosti v romantiki pogrešamo. S tem, da je pozneje razvil Fichte svoj „ich“ in da stopa pri vseh romantikih „jaz“, to je osebni moment v ospredje, je dan drugovrsten moment — (seveda najvažnejši vzrok to pač ni) —, da se Prešeren Vrazu ni udal, da lastne osebnosti ni žrtvoval ideji drugega. Bolje bi si želeli razlage, zakaj so nemški romantiki jeli segati nazaj v sivo starodavnost! Vzrok namreč je bilo globoko ponižanje Nemcev leta 1806. in naslednjih (pri Grafenauerju je ta motiv samo in prae-terito omenjen); ker Nemci niso imeli sedanjosti, so iskali tolažbe v junaštvu starih časov. S tem seveda tudi eo ipso zraste filologija, ki jo je že preje Herder († 1803) sprožil. Tako je nastala ideja narodnosti nemške, tako je nastala ideja skupnosti.

Šafařík in Kollar sta to videla v Jeni (1815—1819) in sklenila sta Slovane zjediniti in sicer najprej v štirih narečjih. Odtod naprej so Grafenauerjeve izpeljave jako dobre in točne, a da pripomnim k romantiki par besedi, se mi je zdelo potrebno.

Kakor rečeno, ves ilirizem se mi zdi jako posrečen. Tu bi pa bila jako lepa prilika kaj več povedati o onih čudovitih možeh, ki so prinesli ilirsko idejo iz sosednje Hrvatske. Kako zanimiva je pot, ki jo je napravil ilirizem iz Jene čez Budimpešto (!) — Zagreb-Karlovec (Jerán — dijak!) v Ljubljano. Ne maram posegati naprej, to nam je najbrže prihranil pisatelj, da nam pove, ko bo Jerana posebej obdeloval, a vsaj na kratko naj bi se to omenilo v splošnem pregledu.

Vse hvale vredno je pa, kako je vpletel pisatelj Herderja v svojo razpravo in tako pokazal, da sega Herderjev vpliv pri romantiki indirektno tudi do nas (str. 23).

Poglavje o Čopu je najbrž najboljšo v vsej razpravi. Čop je bil „duševni motor“ svoje dobe, če smem tako reči. Ni bil le prijatelj in vnet zagovornik svojih znancev, tudi duševno jih je bodril za preučevanje te in one stroke in jih je opozarjal na najnovejše pojave na vseh poljih znanosti.

Pesnika Prešerna bi imeli tudi brez Čopa in pisal bi Prešeren sonete, oktave, tercine, gazele in romance, saj so mu bile te oblike kot romantiku blizu, a do tiste svoje umetniške dovršenosti ne bi se bil mogel povzpeti, ako bi mu ne bil Čop, „velikan učenosti“, odprl svojih „Krezovih zakladov duha“. (str. 43.) Kar se tiče Prešerna samega, nam doslej pisatelj ni podal ničesar novega. Toda z neumorno pridnostjo je zbral vse vire, in teh je premda dosti, izločil je iz rezultatov vse nebitveno in nam podal kompilirano vse, kar vemo doslej o našem prvaku. Novo za nas je samo pismo, ki doslej še ni bilo priobčeno, — tudi tu je natisnjen samo fragment, — pismo, ki ga je pisal Prešeren domov svojim staršem 24. V. 1824 (str. 46). Ta listina je last monsignora Toma Zupana na Okroglem. Želeli bi, da se izroči javnosti kmalu vse, kar ima g. Zupan, vnet Prešerno-slovec, v svojem arhivu.

Linhart je obdelan jako vestno, o Vodniku je rabil pisatelj večji del dr. Vidičeve razpravo v XX-tem letniku „Archiv-a für slavische Philologie“. Želeli bi si pa, da bi nam podal pisatelj pri Vodniku in Kumerdeju bolj natančno in podrobno sliko naših šolskih razmer. Torres in Föbinger bi pač zaslužila, da se ju omeni. Sicer govori Grafenauer precej obširno o Primcu in o stolici za slovenščino v Gradcu, tudi šol v Ljubljani se spominja, a z ljudsko šolo je ravnal preveč po mačehovsko.

O Pohlinu ima Grafenauer jako zdravo sodbo. Doslej se je Pohlin ali precejeval, ali pa se je deval čisto v nič. Grafenauer si je izbral srednjo pot, ki je pri Pohlinu in pri presojevanju njegovih del edino pravična. Pohlinova toliko grajana osebnost zavzema precej važno mesto v zgodovini slovenskega slovstva, ker on ne znači samo nekakega sklepa pretekle katoliške dobe, ampak tudi začetek nove. Njegovih jezikovnih napak radi tega še ni treba prezirati. Dobršen del njegovega jezikobrodstva pa temelji v tem, da je bil Ljubljčan (rojen l. 1735) in da kot bosonog Augustinec — dvanajstleten je stopil v samostan v Mariabrunnu poleg Dunaja — ni mogel spoznati prave narodne govornice, tudi tedaj ne, ko se je vrnil po dovršenih bogoslovnih naukih v Ljubljano. (str. 8.)

Vse delo je pisano strogo znanstveno in vsa mesta, na katera se je pisatelj naslanjal, so pošteno citirana. Nikjer se ne vidi tiste prepotence, ki so zadnje čase zašle v pero skoro vsakomur, ki je samostojno znanstveno delal. Grafenauer se ne bori nikjer za prvenstvo, vsakomur pušča svoje zasluge: dr. Prijatelj (str. 94.), dr. Šiebingerja (str. 10.), Žigonu (str. 43). Viri so vsi jako vestno porabljeni in v konciznem slogu in v malo besedah pove veliko. Ko bo delo enkrat končano in ko bo izšlo v posebni knjigi, bo sigurno poleg dr. Glaserja stalo v knjižnici vsakega literarnega historika.

Adolf Robida.

Kálidása: Sakuntalá, indijska gledališna igra. Prevodel dr. Karel Glaser. V Mariboru, tiskarna sv. Cirila. 1908. Založil pisatelj. Cena 1 K 20 v. Posvečeno češkemu pisatelju dr. Jos. Karásku. — Ko se je med omikanci začelo širiti znanje o duševnem bistvu orijentalnih narodov, so se tudi omikani krogi in učenjaki v prvi vrsti zanimali za dramske proizvode vzhodnih narodov, med katerimi zavzemajo najodličnejše mesto Indi. Angleži, Francozi in Nemci so dobili po določenem načrtu prirejene zbirke indijskih gledaliških iger, prevedenih v materinski jezik. Nemcem je priredil indijske igre L. Fritze, s katerim se je bil dr. Glaser osebno seznanil l. 1881. na petem shodu orijentalistov v Berlinu.

Indijske igre imajo navadno tretjino besedila v stihih. Dr. Glaser je mnenja, da se mora prevod podati v izvirmikovih oblikah. V letih 1885 in 1886 je bil v „Edinosti“ v podlistku objavljen igri „Urvaši“ in „Málaviko“, ter jih dal ponatisniti v zbirki „Indijska Talija“. Zdaj je izdal še „Sakuntalo“, ki je bila menda spisana v VI. stoletju po Kr. ter jo uprizarjajo moderna gledališča še dandanes z uspehom.

Trdina Janez: Bajke in povesti. IV. in V. knjiga zbranih spisov. Cena broš. K 1.60 po pošti K 1.70, eleg. vez. K 2.80, po pošti K 3.— Izdal Lav. Schwentner.

Ta zvezek obsega 8 bajk in povesti ter spis „Vinska modrost“, ki razlaga, kaj je vino, kakova svojstva ima in zakaj je tako, kakršno je. V tem spisu je nagromadeno narodnega gradiva v Dolenjskega in vse povito v najmikavnejšo bajkovno obliko. Tudi narodnih pregovorov, ugank in duhovitih vinskih dovtipov je tu velik zbor. V

bajkah pa je poleg jedke satire in ironije toliko narodne poezije, da je čitanje Trdinovih spisov največji užitek. Ker je izdanje teh bajk in povesti tudi zunanje prav okusno in cena nizka, je pričakovati, da se Trdinovi, v svojem jedru toli zdravi in sveži spisi razširijo čim najbolj po domovini.

Kette Dragotin: Poezije. Ljudska izdaja. Cena broš. K 1'80, eleg. vez. K 2'50, po pošti 20 h več.

Za krasnoilustrovano izdajo Kettejevih poezij smo dobili zdaj še ljudsko izdajo, a zopet v pravlični, elegantni obliki. Cena je toli nizka, da pač ne bo poslej slovenske kulturne hiše brez poezij rajnega Dragotina Ketteja. Ako kdo, je pel Kette iz duše in srca naroda. Zato pa naj se vrnejo njegove pesmi zopet k srcu naroda! Tudi tej lepi ljudski izdaji je dodan zanimivi Aškerčev vvod z življenjepisnimi in književnokritičnimi črticami ter s faksimilom pesnikovega rokopisa. Ta Schwentnerjeva izdaja je najpopolnejša in vsakem oziru vzorna.

Abditus: Reformacija in socialni boji slovenskih kmetov. Str. 61. Cena 1 K po pošti 1'10 K.

Tudi ta brošura je veleznanimiv donesek k razumevanju XVI. veka v naši zgodovini ter dokazuje, da je verska reformacija rodila v Slovencih narodno literaturo, in pa da so bili boji naših kmetov predvsem socialni, vnekoliko pa tudi verski in narodni. Založnik je L. Schwentner.

Prijatelj dr. Ivan: O kulturnem pomenu slovenske reformacije. Str. 53. Cena 1 K, po pošti 1'10 K.

Za Trubarjev jubilej je izšla ta brošura, ki podaja sliko razmer v šestnajstem veku med Slovenci ter razlaga pomen in uspehe reformacije, zlasti pa delovanje Trubarja ter njegovih tovarišev.

Kipling Rudyard: Džungla. S sliko avtorjevo in 15 ilustracijami, broš. K 2.—, eleg. vez. K 3.—, po pošti 20 h več. O tej krasni Schwentnerjevi knjigi za odraslo mladino poročamo prihodnjič več.

† **Žemčuznikov Al. Mih.,** poslednji čisti parnasist ruske pesniške literature, vrstnik Lermontova, Nekrasova, in Turgenjeva, je umrl te dni v Tambovi na Ruskem malone pozabljen. Rojen 1. 1821. v Peterburgu, je nastopil Žemčuznikov prvič v literaturi 1. 1850 s satirsko stihovano komedijo „Čudezna noč“ v „Sovremeniku“. Njegovi polemiški in satirski stihovi so hitro vzbudili senzacijo. Pozneje je pesnil resne epske in nežnolirske pesmi. Živel je mnogo let v tujini, v poslednjih dvajsetih letih pa se je bavil večinoma le z gospodarstvom, ker se mu je slovstveno delovanje zagrenilo z modernimi pesimističnimi strujami. Ostal je idealist vse žive dni.

GLASBA.

Krek dr. Gojmir: Novi akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Št. 2., 3., 4., 5. in 6. Dobili smo hkratu pet zvezkov tega elegantnega zbornika, ki prinaša že 7. leto izdatno vrsto najrazličnejših skladb za klavir, samo-, dvo-speve, moške in mešane zборе naših in hrvaških najboljših skladateljev. V teh zvezkih so prijavili prvič svoje skladbe zopet: Dr. Benj. Ipavec, Jos. Proháčka, A. Sajovic, A. Svetek, E. Adamič, Fr. Ferjančič, Stanko Premrl, Vjek. Ružić-Rosenberg, M. Rožanc, Iv. Ocvirk in urednik, dr. G. Krek. Vsak zvezek obsega 6 skladb razne stroke. Vsak zvezek obsega 12 str. in stane le 2 K. „Novi akordi“ so edini slovenski zbornik za posvetno glasbo.

Zato zasluži založnik, ki prinaša naši umetnosti sploh velike žrtve, vsaj zadostne podpote glasbenih krogov!

Aljaž Jakob: Mešani in moški zbori. I. zvezek. Cena 60 h. Str. 16. V Ljubljani. 1908. Založila Katol. bukvarna. Ta zvezek obsega 3 mešane in 3 moške zборе, vse po besedah Simona Gregorčiča. Dva zbori sta novo uglasbena, ostali so drugega natisa. Župnik Aljaž na Dovjem je eden naših najboljših, najglobočjih skladateljev ter so njegove skladbe na vseh vzporedih boljše in izvežbanejši pevskih društev. Zato pozdravljamo podjetje, ki izda Aljaževe in druge zборе v posameznih zvezkih izredno nizke cene.

Prelovec Zorko: Idrijske narodne pesmi. Za moški in mešani zbor, harmonizovane. Založilo „Delavsko bralno društvo“ v Idriji. Cena 80 h. Na 23 str. je zbranih 14 moških in 7 mešanih zborov, narodnih napevov in tekstov. Te pesmi se pejejo med narodom sploh in specialno idrijska je le prva „Rudarska“; zato je nadpis napačen. Vse pesmi pa bodo dobrodošle pevskim zborom.

UMETNOST.

Trubarjev spomenik, ki ga izvrši po svojem modelu slovenski akad. kipar Fran Berneker na Dunaju, se postavi in razkrije v Ljubljani prihodnjo pomlad. Doneske naroda zbira blagajnik odbora, g. polkovnik M. pl. Lukanc v Ljubljani.

NAŠE SLIKE.

Bukovac Vlaho: Grof Janko Drašković. (Umetn. priloga v treh barvah.) V današnjem zvezku prinašamo krasni portret hrvaškega narodnega buditelja, grofa Janka Draškovića (1770—1856), prvega predsednika „Ilirske čitavnice“ (1838), tovariša in sodelavca Lj. Gaja, ilirskega pesnika in pisatelja, aristokrata-demokrata, ki je pridobil večino hrvaškega plemstva in inteligentnega ženstva za ilirsko idejo. Grof Drašković je bil najmočnejša opora jugoslovanskega „ilirstva“. Njegov portret je naslikal prof. Bukovac v Parizu. Slika krasi sobano „Hrvatske Matice“ v Zagrebu. — **Vojteh Preissig: Moja zvezda.** Umotvor češkega umetnika svetovne slave. — **R. Schlosser: Iz pravljice.** Slika češkega mladega umetnika. — **Dubrovnik,** jugoslovanske Atene, staroslavno mesto ob Adriji z veliko luko in utrdbami. — **Ferd. Staeger: Dekorativen paneau.** Slika iz zime na Češkem. — **H. Schwaiger: Študija.** Umetniška skica slovaškega pastirja. — **Karel Kubeš: Dekorativen paneau.** Bas. relif češkega kiparja. — **Marija Jurič-Zagorka.** (Fot.) Najodličnejša hrvaška žurnalistka in vrla novelistka Zagorka, član uredništva „Obzora“ v Zagrebu, je slavila letos desetletnico svojega časnikarjenja. Zagorka je vneta propagatorka jugoslovanske ideje ter poroča neumorno o kulturnem delovanju Slovencev. Kot neustrašena žurnalistka je že mnogo prestala za svoj narod ter bila zaradi svojega poklica celo v ječi. Napisala je roman „Vladko Šaretić“ iz hrvaškega društvenega življenja, veliko povest „Roblje“, nebroj novel v „Viencu“ in „Prosvjeti“, več veselih iger za zagrebško gledališče itd. Brez smešnih emancipatorskih manir je gospa Zagorka dokazala, da more ženska na kulturnem polju delovati z najlepšimi uspehi. Dejanski prijateljici Slovencev tudi naše čestitke! — **Anton Slaviček: Staro mestece.** (Umetn. priloga.)